

AIEA

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ASSOCIATION INTERNATIONALE DES ÉTUDES ARMÉNIENNES

ՀՈՄԱ

NEWSLETTER No 17
October 1992

CONTENTS

Personal news	1
AIEA Network	2
Armenian Implementation of Collate	3
Call for Armenian Fonts	6
Treasurer's Call	6
From the Secretary	7
Work in Progress	7
Conferences, Lectures and Workshops	8
Armenian Scholarships	14
AIEA Protests Destructions in Arcakh	15
L'Etat de Conservation des Monuments Architectureaux au Karabagh	15
<i>Յուշարձանների վերջին վերանորոգութիւնները Հայաստանում</i>	23
Discounts for AIEA members:	
Dutch Studies in Armenian Language and Literature	33
M.E. Stone <i>Selected Studies in Pseudepigraphica and Apocrypha</i>	34
Scholars Press Armenological Studies	35
B. Coulie <i>Répertoire des catalogues et des bibliothèques de manuscrits arméniens</i>	37
Flights to Armenia	37
Armenians in Australia	38
Armeniaca in the Library of the Royal Irish Academy	39
Caucasica in the Library of the Royal Irish Academy	42
<i>Տպագիր կարծուած մեկենաս մը Տիրացու Գեղրդ</i>	
<i>Կոստանդնուպոլսեցի (1672-1729)</i>	46
Publications by our members	50
<i>ԾՈՂԱԿԱԹ</i>	57
ՊԱՍՄՈՒԹԻՒՆ ԱՐՄԱՆՈՒ	57
Kosrov Anjewaci's Commentary on the Divine Liturgy Translated	57
Armenians in Livorno	58
Armenians in Issy-Les-Moulineaux	58
Publications Received	59
Agenda of Armenological Activities	61

PROF. M.E. STONE MEMBER LOMBARDIC INSTITUTE

Michael Stone, president of AIEA, has been elected foreign member of the Lombardic Institute in the Academy of Science and Humanities in Milan. News of his election was sent to him by Prof. Giancarlo Bolognesi, Università Cattolica del Sacro Cuore, and by the President of the Istituto Lombardo, Prof. Luigi Amerio. We reproduce the letters of congratulation, and congratulate professor Stone in name of AIEA members.

Illustr Professore,

ho il piacere di comunicarLe che, nell' adunanza del 25 giugno u.s., Lei è stato eletto Membro Straniero di questa Accademia, per la Classe di Scienze Morali - Sezione di Filologia e Linguistica.

Nel congratularmi di cuore con Lei confido che la nostra Accademia potrà contare largamente sulla Sua apprezzata collaborazione.

La invito quindi a voler intervenire alla adunanza dell' 8 ottobre 1992 anche per la consegna dei distintivi.

Con i migliori saluti

Prof. Luigi Amerio

Chère Collègue,

j' ai le plaisir de Vous annoncer que Vous avez été élu membre étranger de l' Istituto Lombardo Accademia di Scienze e Lettere.

Avec mes compliments, veuillez agréer mes salutations les plus distinguées.

Giancarlo Bolognesi.

PROF. R.W. THOMSON TO OXFORD

Professor Robert W. Thomson has left the Mesrob Mashtots Chair of Armenian Studies at Harvard University to assume the Calouste Gulbenkian Chair in Armenian Studies at Oxford University. On May 29 a dinner and reception, sponsored by the

National Association for Armenian Studies and Research, were held in honour of the scholar who had held the chair at Harvard since 1961. He was awarded the Saint Sahak and Saint Mesrop Medal by His Holiness Vasken I, Katholikos of All Armenians for

his "great service to the scientific study of the history of the Armenian people".

PROF. G. WINKLER TO TÜBINGEN

Prof. Dr. Gabriele Winkler accepted a position at Tübingen University, i.e. the newly created chair in Comparative Liturgiology (Vergleichende Liturgie-

wissenschaft) at the Catholic faculty of the University of Tübingen. She will also teach Armenian.

AIEA NETWORK

Since May 1992 an international electronic mailing list has been operative for AIEA members and other persons professionally involved in Armenian Studies (AIEA@GOMIDAS.MI.ORG). Information on the network may be obtained from the organizer, Ronald Telfeyan (ROLAND@GOMIDAS.MI.ORG) or from Michael Stone (STONE@VMS.HUJI.AC.IL). The network provides a platform for informal discussion and speedy distribution of scholarly news. The following persons are currently member of the network:

Paren Avedikian	<paren@krikor.stjohns.mi.org>
Leo Depuydt	<ldepuydt@brownvm.bitnet>
Barlow Der Mugrdechian	<barlowd@zimmer.csufresno.edu>
John Greppin	<r0946@csuohio.bitnet>
Geoff Jenkins	<geoffj@murdu.ucs.unimelb.edu.au>
Dickran Kouymjian	<dickrank@zimmer.csufresno.edu>
Sarkis Shmavonian	<cogovit@well.sf.ca.us>
Michael Stone	<stone@vms.huji.ac.il>
Roland Telfeyan	<roland@gomidas.mi.org>
Jos Weitenberg	<lettw@rulmvs.leidenuniv.nl>
Dirk van Damme	<dirk@cfruni51.bitnet>
Alex Thomasian	<athomas@yktvmh3.bitnet>
Edward Mathews	<egm381@jaguar.uofs.edu>
Sze-Kar Wan	<andovrb@bcvms.bitnet>
Nelson Baloian	<nbaloian@dcc.uchile.cl>
Maud Mandel	<maud.mandel@um.cc.umich.edu>
Hayg Oshagan	<hayg.oshagan@um.cc.umich.edu>
Vahe Avedissian	<vahe@sparcy.stanford.edu>
Krikor B. Ozanian	<ozanyan@imf.unit.no>

Edward Dervishian
Bernard Coulie
A. Ralph Papakhian

<edb0@lehigh.edu>
<coulie@ori.ucl.ac.be>
<papakhi@iubvm.ucs.indiana.edu>

Matters relating to the scholarly, intellectual and academic life of Armenia are certainly relevant for the list. There are other lists that take care of current Armenian affairs and politics. The list may help to gather bibliographical information or to test ideas, and will be increasingly effective as members go on using it.

ARMENIAN IMPLEMENTATION OF COLLATE Collate Armenian Implementation Disk

Since I have had occasion to implement Collate with Armenian texts, I decided to prepare this diskette with instructions specific to this use. The chief problem which was encountered is that Collate can, for reasons of its own, only use one font at a time. Therefore, if you wish to collate Armenian manuscripts, when Collate generates its output, not just the Armenian words appear in Armenian letters, but all the English (or other "Latin") characters, such as words like "add", "omit", square brackets, editor's comments, etc. In addition, all sigla, if they are written in Latin characters, will also appear in Armenian letters.

If your apparatus, sigla and comments are totally in Armenian, you do not need this disk. Otherwise, you do!

The following comments assume that you own Collate and have

the Collate manual. They are supplementary to the manual.

1. Inputting

When you are transcribing the texts to be collated, use your usual Armenian font. If you choose to embed comments in your input text, put them in an English font, within curly brackets. I strongly recommend you give each input file a name with a distinctive suffix such as "input". Proofread the input text carefully, printing it out if you prefer for this purpose. Enter all corrections. If you are not using Transcribe (the word processor supplied with Collate) save your file as a text file.

2. Preparation for Running Collate

a. I have prepared a special font for use with collation. It combines an English font in Times and an Armenian laser font. Thus it avoids the problem of not

being able to see both English and Armenian characters at the same time. In order to get all these characters to fit into one font, I assigned the Armenian characters to option keys.

b. This font, called Collate, is on the present disk. It must be installed in your system (either using Font/DA Mover or an utility program like Suitcase II or Master Juggler) and the laser font file should be in the same folder as your System or as the screen font file. I did not have time to "massage" the screen font in all font sizes. The laser font, however, is just fine. Thus although in some sizes the screen font is not very lovely, it will print just fine.

c. It is necessary to translate the files input in your usual font into the Collate font. The way to do this is to use the AIEA Transliterat! program, defining the input layout as your usual Armenian keyboard and the output layout as Collate. The Collate layout is included on the present diskette. Give the AIEA Transliterat! output file the name of the siglum you want to use in the collation, or any other name, once again taking care to make it distinctive. I find it easiest to group the input files in a special subdirectory (folder) called "Input", while the output files must go in the same folder as Collate.

d. A problem arises now, because not only has the Armenian text

been transliterated into the Armenian part of the new Collate font, but also all the English characters (such as those in curly brackets) as well. So far, the only way I have found of solving this is to retype the English using the Collate font. This can be done by opening the file within the Collate program. If you have printed a proof of the input text, that will help you greatly in this job. (Sorry about this, but at present I find no other solution.) It is only English letters that are problematic, not numerals, punctuation, brackets, etc. which are the same in both the English and Armenian parts of the Collate font.

3. Running Collate

You may then run Collate, and print your output using the Collate laser font, either directly from Collate or from a word processor or page make-up program. Do not forget, under Preferences, to set the font to Collate.

Additional Note

Peter Robinson has been kind enough to review the above instructions. He suggests that a lot of the problems of mixing Collate's Latin character messages such as "add, omit,]," etc. with Armenian characters might be resolved by using the new "Alter Default Apparatus", found on the Apparatus menu of Collate 1.1. The default apparatus messages,

such as "add, omit,]," etc. can be replaced with whatever is desired, including strings with escape codes which a smart word-processor might convert to a different font. See pp. 137-141 of the documentation. We venture to comment that this would still make the assessment of the collation during a run quite difficult, because of the strange form in which the variants would appear on the run-time screen. If you have any success in this direction, please inform us, because this approach will enable much greater flexibility in the use of fonts and avoid the need to translate the input files before collating.

This Diskette Contains

1. These instructions.
2. The Collate font, both screen and laser files.
3. A PICT file of the Collate character layout which you can print using a paint program, such as Macpaint or Superpaint.
4. A number of AIEA Transliterat! Layouts for your convenience.

Collate is produced by Oxford University Computing Service, 13 Banbury Road, Oxford OX2 6NN, England; phone 273200; E-Mail: peterr@ox.vax.uk.ac. Mark mail: attention Peter Robinson".

AIEA Transliterat! is produced by Association Internationale des Etudes Arméniennes. It is available from the Association, c/M.E. Stone, POB 16174, Jerusalem 91161, ISRAEL; E-Mail: stone@hujivms.bitnet

The present diskette is produced by Association Internationale des Etudes Arméniennes. It is available free from the above address. The Association asks you to send \$US5 or equivalent for costs of production, mailing and handling to the above address. People paying in US\$ may simply send a check made out to AIEA; those wishing to pay in European currencies can make deposits to the following accounts and inform us by letter.

Belgium: Louvain-la-Neuve
271-7228768-69 (B. Coulie)

Germany: Postgiro Karlsruhe
440 09-756 (C. Burchard)

Holland: Amrobank, Leiden,
44.19.58.524 (AIEA)

Italy: C/C13581434
(G.Uluhogian)

Alternatively, a Eurocheck in one of those four currencies, made out to the names following the account numbers, may be sent by mail to the Jerusalem address.

Michael E. Stone

CALL FOR ARMENIAN FONTS

Many AIEA members are using an Armenian font on their computer. Currently Lola Koundakjian from New York is working on a project to catalogue Armenian electronic fonts and keyboard set-ups. She calls for fonts to be introduced into the catalogue, which she will share with all AIEA members interested in it now or in the future, as well as a copy of her postscript transliteration font (Hübschmann-Meillet-Benveniste) based on the Times

font. The Transliteration font was completed and tested this summer and will be used for the Journal of the Society of Armenian Studies, which henceforth will be typeset on the Mac.

Fonts can be sent to the following address:

R.H. Lola Koundakjian
282 Cabrini Boulevard, #6C
New York, NY 10040-3618
USA

TREASURER'S CALL

All members are kindly requested to pay due membership fees.

Full members pay:

HFI 45/ DM 40/ L. 30.000/ FF 130/ FB 840/ US \$ 27.

Associate members pay:

HFI 35/ DM 30/ L 23.000/ FF 100/ FB 600/ US \$ 20.

Retired and Student members pay:

HFI 25/ DM 22/ L 17.000/ FF 70/ FB 450/ US \$ 15.

Payments can be deposited on one of the following accounts:

Belgium:	Louvain-la-Neuve 271-7228768-69 (B. Coulie)
Germany:	Postgiro Karlsruhe 440 09-756 (C. Burchard)
The Netherlands	ABN-AMRO, Leiden, 44.19.58.524 (AIEA)
Italy	C/C 13581434 (G. Uluhogian)
USA	Bank of Boston Connecticut, New Haven, 00091-96698, AIEA-M.E. Stone

or by check to the treasurer,

Prof. Chr. Burchard, Wissenschaftlich-Theologisches Seminar, Kisselgasse 1, D-6900 Heidelberg (in members' national currency).

Those who deposit fees on the USA account are kindly requested to send a notice to the treasurer, as slips do not carry names of those who paid them.

FROM THE SECRETARY

Change of address:

Prof. Dr. Gabriele Winkler
Universität Tübingen
Hölderlinstr. 19
D-7400 Germany
Fax 7071-294207
Tel 07071-294207

Addresses lost:

The secretary would like to receive information about the addresses of the following persons and institutions:

Ass. Arméno-Japonaise
Prof. Dr. E. Neubauer
Dr. M. Dragonetti
S. Frotscher
A. Der Khatchadourian

All members of AIEA who are changing address are requested to send their new address to the secretary,
Dept. of Comparative Linguistics
Leiden University
POB 9515
NL-2300 RA Leiden
The Netherlands

WORK IN PROGRESS

From the AIEA Mail list we have taken information on current armenological research carried out under the supervision of Michael Stone. Members are requested to send information about work in progress under their guidance to aiea@gomidas.mi.org, or to the editorial address of the Newsletter, lettjw@rulmvs.leidenuniv.nl

Anoush Nakashian

The Poetry of Frik in its Literary and Historical Context

Noam Kessel

The Goddess Anahita in Iran and Armenia

(Master's thesis, directed jointly with S. Shaked)

Sonya Kotlarsky is preparing for a thesis on computer analysis of Armenian Syntax.

AIEA LONDON CONFERENCE

The next *General Conference of AIEA* will be at the School for Oriental and African Studies, University of London from September 1st to 5th, 1993. This conference celebrates the tenth anniversary of AIEA. A call for papers was sent to you recently, additional information will reach you at about the end of this year.
Organization:

Dr. John Wright
Center for the Advancement of the Study of the Caucasus (CASC)
School of Oriental and African Studies (SOAS)
University of London
Thornhaugh Street/ Russell Square
London WC1H OXG
Tel.: 71-637.2388
Fax.: 71-436.3844

AIEA LEIDEN WORKSHOP

The AIEA Workshop *New Approaches to Medieval Armenian Language and Literature* will be held in Leiden on March 25-27, 1993 (N.B. This date differs slightly from the provisional one announced in Newsletter No. 16).

At this workshop the traditional, descriptive approach of Middle Armenian literature and language will be confronted with a more modern methodology which stresses conceptual and contextual aspects. Much attention will be given to the influence of surrounding and neighbouring

cultural areas on medieval Armenian culture. Therefore a number of scholars who specialize in the fields of Persian and Ottoman literature and in Medieval literary history in general will participate.

Organization:
Dr. J.J.S. Weitenberg
University of Leiden
Dept. of Comparative Linguistics
POB 9515
NL-2300 RA Leiden
Tel. 31-71-27.25.06 (off.)
Fax 31-71-27.26.15
LETTJW@HLERUL2

BOLOGNA CONFERENCE ABSTRACTS

AIEA has published expanded and revised abstracts of the papers delivered at its Fifth Biennial conference, held in October 1990.

The abstracts cover the following fields:
Art and Architecture
Epigraphy
History

Historical Geography
Classical Armenian Literature and Thought
Mediaeval Armenian Literature and Thought
Modern Armenian Literature
History of the Armenian Book
Armenian Linguistics
Members of AIEA have received this publication gratis. Others wishing to have a copy may order it for \$ 5 or equivalent

European currency from the Secretariat:

Dr. J.J.S. Weitenberg
Dept. of Comp. Linguistics
University of Leiden
POB 9515 NL-2300 RA
Leiden, the Netherlands.

LETTJW@HLERUL2.BITNET
letbjw@rulmvs.leidenuniv.nl

Tel.31-71-27.25.06

AIEA MILAN WORKSHOP ON THE HELLENIZING SCHOOL

The Università Cattolica del Sacro Cuore in Milan housed the AIEA workshop on The Hellenizing School, held from September 7th to 9th. It was a most successful and inspiring meeting, organized by prof. Giancarlo Bolognesi and dr. Rosa Biancha Finazzi. The program included the following lectures:

M. Stone (Jerusalem)
Some New Instruments for Armenian Studies
G. Bolognesi (Milan)
La contribution de la tradition arménienne à l'édition critique des "Pro-gymnasmata" de Théon.
B.L Zekian (Venice)
L'Eucaristia nella tradizione spirituale armena.
M. Minassian (Geneva)
L'ordre des mots dans Matthieu grec et arménien.
A. Orengo (Pisa)
Il "K'erakanow'i'an Girk" di Oskan vardapet Erewanc'i tra tradizione e innovazione.
S.S. Arevshatian (Matenadaran, Erevan)
Le rôle d'Aristote dans l'histoire de la philosophie arménienne.
G. Uluhogian (Bologna)
La versione armena dell' "Asceticon" di Basilio. Osservazioni linguistiche.

G. Mouradian (Matenadaran, Erevan)

Calques in the Armenian of the Hellenizing School with Special Emphasis on Girk' Pitoyc'.

R. Sgarbi (Milan)

La "Scuola Ellenizzante" tra iterazione di collaudati modelli traduttivi e sperimentazione di procedimenti creativi.

J.J.S. Weitenberg (Leiden)

The Relative Sentence in Armenian.

E. Shirinian (Matenadaran, Erevan)

The Hellenizing Language of Socrates the Historian.

G. Traina (Rome)

L'hellenisme culturel de Movses Xorenac'i.

V. Calzolari (Bologna)

La versione armena del "Martirio di Andrea"

A. Shirinian (Bologna)

La traduzione armena dei composti verbali greci nell' Orazione 7 di Gregorio di Nazianzo.

P. Pontani (Milano)

La versione armena del "De Abrahamo" di Filone Alessandrino.

The conference was attended by a number of further scholars of Armenology including H. Palandjian (Regensburg), M. Morani (Genoa), B. Coulie (Louvain-la-Neuve), T.M. van Lint (Leiden) and others.

In name of the participants the following letter was sent to the President of the Armenian Republic, Dr. Levon Ter Petrossian.

Milan, 9-9-1992

Dear President,

as members of AIEA Association Internationale des Etudes Arméniennes and participants in the Workshop "Yunaban Dproc" held in Milan at the Catholic University from the 7th to the 9th September 1992 we want to express our deepest feelings of admiration, high esteem and friendship.

We hope You to be very successful in your activity and we wish prosperity and a great future to the wonderful Armenian people.

A letter was also sent to Prof. Francine Mawet:

Milan, 9-9-1992

À Francine Mawet les salutations les meilleures des amis de l'AIEA.

Signed

Giancarlo Bolognesi, Gabriella Uluhogian, Rosa Biancha Finazzi, M. Minassian, E. Shirinian, Michael Stone, Bernard Coulie, Jos Weitenberg, Theo van Lint.

A third letter was signed by the Italian Armenologists, part of whom were present at the Workshop. We reproduce it in full, adding that the Newsletter, as well as AIEA, are open to any contributions in Italian.

Milano, 9-9-1992

All' Accademia delle Scienze
della Repubblica Armena

Ai Sigg. Direttori
delle riviste internazionali di studi armeni.

Alle Associazioni internazionali di studi armeni.

Oggetto: l'introduzione dell'italiano come lingua ufficiale nei convegni e nelle riviste di armenologia internazionali.

Noi sottoscritti, rappresentanti degli studi armeni nelle Università e negli Istituti di ricerca in Italia, indirizziamo la presente lettera per promuovere l'introduzione dell'italiano come lingua ufficiale, al pari dell'inglese, del francese e del tedesco, nei convegni internazionali di armenologia e nelle riviste internazionali.

La richiesta ci sembra motivata non solo dalla crescente importanza assunta dall'italiano negli studi umanistici in genere, ma anche e soprattutto dalla consapevolezza del ruolo che la comunità scientifica italiana ha assunto negli ultimi decenni nell'ambito degli stessi studi armenologici, spaziando dalla linguistica alla storia dell'arte, alla storia e letteratura.

AJELLO Roberto, Pisa
ALPAGO-NOVELLO Adriano, Venezia
BOLOGNESI Giancarlo, Milano
BELARDI Walter, Roma
BONFANTE Giuliano, Roma
BRECCIA FRATADOCCHI Tommaso, Roma
CALZOLARI Valentina, Bologna
CASTELFRANCHI FALLA Marina, Chieti
CUNEO Paolo, Roma
DE MAFFEI Fernanda Roma
FINAZZI Rosa Biancha, Milano
GANDOLFO Francesco, Roma
GNOLI Gherardo, Napoli
GUGEROTTI Claudio, Roma

COMMENTARIES ON PLATO AND ARISTOTLE IN ORIENTAL LANGUAGES

At the Conference on **Commentaries on Plato and Aristotle in Oriental Languages** held in Naples 24-26 September 1992, the following papers of Armenological interest were read:

Sen Arevshatian (Matenadaran, Erevan)
Commentaires des œuvres d'Aristote dans les traductions arméniennes des VIe-XIVe siècles.

Erna Manea Shirinian (Matenadaran, Erevan)
The Language of the Armenian Translation of Aristotle's Works

LALA COMNENO Maria Adelaide, Roma
MORANI Moreno, Genova
ORENGO Alessandro, Pisa
POGGI Vincenzo, Roma
PONTANI Paola, Milano
RUSSO Eugenio, Roma
SALVINI Mirjo, Roma
SCARCIA Gianroberto, Venezia
SGARBI Romano, Milano
SIRINIAN Anna, Bologna
SIVAZLIYAN Baykar, Milano
TRAINA Giusto, Roma
ULUHOGIAN Gabriella, Bologna
ZEKIYAN Boghos Levon, Venezia

in the Context of the Hellenizing School

D.S. Hutchinson
Armenian and Arabic Translations in the Textual Transmission of pseudo-Aristotle's De Virtutibus et vitiis

M. van Esbroeck (Munich)
Une collection géorgienne de sentences attribuées à Platon

Rüdiger Schmitt (Saarbrücken)
The Names of the Achaeminid Kings as Recorded in Oriental Chronicles

Romano Sgarbi (Milan)
Riflessi sintattici dell' interferenza greco-armena in testi della "Scuola Ellenistica"

Michael Stone (Jerusalem)
The Edition of Armenian Texts: Methodological Reflections

The Proceedings of this conference will be published by the Istituto Italiano di Studi Filosofici, Via Monte di Dio 14, Naples.

LECTURES ON ARMENIAN SUBJECTS IN JERUSALEM

During the academic year 1991-1992 four lectures were delivered, all in Armenian, at the Armenological Circle of the Department of Indian, Iranian and Armenian Studies of the Hebrew University of Jerusalem:

1 March 1992
Dr. M. Even-Vered, Hebrew University of Jerusalem
Eghishe Charenc' Poem "The Vision of Death" in his Poetic Corpus

22 March 1992
Academician Gagik Sarkissian, Institute of Oriental Studies, Academy of Sciences of Armenia
Movses Khorenac'i's role in Armenian Historiography

5 April 1992
Prof. B. Sharabkhanian
The Periods of the Development of the Armenian Language

3 May 1992
Prof. A. Ghazinian, Institute of Literature, Academy of Sciences of Armenia
The Lyrical Hero of Gregory of Narek's "Book of Lamentations"

A series of four lectures is foreseen for the first semester of the year 1992-1993
For further details, please contact:

The volume presently in the press contains the papers of the last symposia and also will contain the *Repertory of Printed Armenian Translations of Classical Works*, prepared by K. Zuckerman and M.E. Stone.

The last volume published was edited by G. Fiacchadori and is entitled

Autori classici in lingue del vicino e medio oriente
Roma, Libreria dello Stato, 1990.

Prof. Dr. M.E. Stone
Professor of Armenian Studies
POB 16174
Jerusalem 91161, Israel

STONE@HUJIVMS

ARMENIAN SCHOLARSHIPS

The following information on Armenian scholarships was downloaded from aiea@gomidas.mii.org:

The Armenian Relief Society (ARS) is an international organization that gives out many scholarships. Scholarships of various amounts are offered, reaching up to US \$ 5000 a year for graduate work. ARS has a scholarship service. The address where applications, it was believed, can be required from:

AYF/YOARF office
(also Hayr-enik' central address)

80 Bigalo Ave
Watertown, MA. USA

A postal code was not mentioned.

For information by telephone:
ARS Eastern US office (617) 926-3801. If they cannot help you, ask for the ARS International office phone number; both offices are in the same building.

The Armenian Assembly published a Financial Aid Directory For Students of Armenian Descent in 1989. Because the Assembly has been experiencing

financial difficulties during this last few years, our informant was not sure if there is a newer edition or if the 1989 edition is still available. One may write to:
*Director of Student Affairs
Armenian Assembly
122 C Street, NW, Suite 350
Washington, DC
20001 USA*
tel.: (202) 393-3434

There is an Armenian Professional Society in San Francisco that gives out scholarships every year. Last year the person responsible for the scholarship committee was:
*Hrair Cabayan
311 Wayne Ave.
#2 Oakland, CA
94606 USA*
Tel.: (415) 835-9480

The Calouste Gulbenkian Foundation in Lissabon, Portugal mainly support Armenian Studies with full scholarships.

There is, at least in Europe, an ABGU scholarship based in Geneva.

AIEA PROTESTS DESTRUCTIONS

On the second of November AIEA sent a telegram protesting demolitions in connection with the conflict in Karabagh to various international organizations and press-agencies. The text read as follows:

International Association of Armenian Studies protests the destruction of Armenian historical, cultural and religious monuments in the regions of Karabagh and Shahumyan and demands its immediate cessation.

President and Committee

Reuter, UPI and ANP (Algemeen Nederlands Persbureau) received a press-release, while copies of the telegram with its addressees were sent to the President and the Minister of Foreign Affairs of the Armenian Republic. The protest was sent to Dr. Boutros Boutros Ghali, the Secretary General of the United Nations, to UNESCO, the European Parliament, the World Council of Churches, to Pope John Paul II, UIEOA, CIPSH and to OIC, the Organisation of the Islamic Conference. AIEA acted on basis of a report written this summer by Dr. Patrick Donabedian, President of Centre d'Etude et de Conservation des Monuments Historiques Arméniens and reproduced below.

L' ETAT DE CONSERVATION DES MONUMENTS ARCHITECTURAUX AU KARABAGH

CENTRE D'ETUDE ET DE CONSERVATION DES MONUMENTS
HISTORIQUES ARMENIENS
C.E.C.M.H.A.

Association loi 1901
Président: Patrick Donabedian
79, rue de la Santé, 75013 Paris.

1. Définition de la région et survol historique

La région désignée depuis le XIVe siècle du nom turc de Karabagh correspond grossièrement aux provinces arméniennes

antiques d'Arc'ax et d'Utik', c'est-à-dire à un territoire compris entre le lac Sevan et les rivières Arak's et Kura. (Le Siwnik' ou Zangezur, actuel sud de la république d'Arménie, qui a fait partie du Karabagh à certaines périodes,

en est toutefois nettement distinct).

Située à l'extrême orientale de l'Arménie historique, la partie montagneuse, ou Haut-Karabagh (ancien Arc'ax), est peuplée d'Arméniens depuis l'antiquité et jusqu'à nos jours. Plus à l'Est, les terres basses de l'ancien Utik' se sont, elles, progressivement désarméniées. Elles sont occupées depuis les invasions turques et mongoles, par des populations turcophones appelées aujourd'hui azéries, également installées dans le reste de la Transcaucasie orientale. Dans ces terres basses, la population arménienne se maintenait cependant dans certains centres comme Ganjak (Kirovabad, Gyandža); mais les pogromes de 1988 ont mis fin à sa présence.

Christianisé comme le reste de l'Arménie au début du IVe siècle, un temps uni à l'Albanie voisine, l'Arc'ax a connu durant les périodes paléochrétienne et médiévale un grand essor artistique. Celui-ci est encore attesté par des centaines de monuments d'architecture chrétienne, églises et monastères érigés dans le style propre à l'école arménienne, par des pierres à croix richement sculptées (xač'kar), elles aussi typiques de l'Arménie, ainsi que par des manuscrits enluminés. L'apogée de cet art se situe au XIIIe siècle.

L'architecture islamique est représentée dans la périphérie basse de la montagne, hors de l'actuel Haut-Karabagh, par quelques mausolées d'époque mongole (XIIIe-XIVe siècles). Dans la montagne, seuls deux monuments islamiques peuvent être signalés: ce sont deux mosquées construites au XIXe siècle dans la ville Šuši (Šuša), capitale régionale au XIXe siècle, seule implantation turque du Haut-Karabagh, qui comptait par ailleurs cinq églises arméniennes.

Après l'invasion mongole, l'Arménie perdit sa souveraineté et seuls les princes établis dans les montagnes du Karabagh maintinrent une certaine autonomie arménienne. Le Haut-Karabagh resta une entité arménienne semi-indépendante jusqu'au milieu du XVIIIe siècle, puis fut annexé par le khan turc du Karabagh avant d'être conquis par la Russie au début du XIXe siècle.

Ayant attendu en vain la réalisation de ses aspirations nationales lors de la conquête russe, la population arménienne n'obtint pas davantage des autorités communistes son rattachement aux autres provinces arméniennes. Moscou considérait en effet que l'Arménie mutilée, exsangue après le génocide de 1915, pouvait être sacrifiée aux intérêts de la révolution et de son exportation vers l'Orient turc. En 1921, sous la pression de la

Turquie, le Haut-Karabagh (ainsi que le Nakhitchévan [Naxijewan]) fut donc cédé à la république turque d'Azerbaïdjan.

Constitué en région autonome et réduit à un simple filot montagneux par les autorités de l'Azerbaïdjan en 1923, le Haut-Karabagh n'occupe plus que 4400 km².

Depuis les années 1920, la population arménienne très majoritaire dans cette région autonome, soumise à la discrimination et à l'asphyxie, n'a cessé de réclamer son rattachement à ce qu'il restait de l'Arménie. A la faveur des changements intervenus sous Gorbatchev, cette revendication d'autodétermination s'est manifestée au grand jour à partir de 1987-88. Depuis 1990, la région refuse la tutelle de l'Azerbaïdjan qui la soumet à un implacable blocus et à d'incessantes agressions militaires.

En décembre 1991, la Région Autonome du Haut-Karabagh, rejoints par le district de Sahumyan qui lui est contigu au nord et où la population est [était jusqu'en juin 1992] également arménienne, s'est proclamée "République du Haut-Karabagh" (5000 km²).

Depuis 1991, les combats ont augmenté d'intensité et des armes très destructrices sont employées.

II. Etat de conservation des monuments arméniens au Karabagh.

Les problèmes de conservation des monuments dans cette région doivent être considérés séparément:

- avant et après 1988 (car les contextes d'hostilité larvée sous le régime communiste, et ouverte après Gorbatchev sont différents),
- dans la R.A. et en dehors d'elle (car le statuts administratifs sont différents).

I. Avant 1988, dans la R.A. du H.K.

Durant les 68 années de régime soviétique azerbaïdjanais, de très dures conditions furent faites à la R.A. du H.K.. Certes, l'administration de la région était formellement entre les mains d'Arméniens, mais ceux-ci étaient à la botte de Bacou. Aussi les centaines de monuments arméniens de la région¹ n'ont-ils bénéficié, durant ces années,

¹ S.Mkrtč 'jan, *Istoriko-arkitekturnye pamjatniki Nagornogo Karabaxa*, Erevan, 1988, p.5, indique environ 1700 monuments. D'après une communication de S.Karapetyan au Symposium tenu à Strasbourg en avril 1990 sur la Protection du Patrimoine Architectural Arménien [Actes à paraître], il y aurait dans la R.A. du H.K. 1040 monuments architecturaux proprement dits, sur un total de 2800 comprenant également des monuments archéologiques, des bâtiments civils et des formes mineures.

d'aucun soin, d'aucune restauration, ce qui est déjà une atteinte à leur préservation. Il a longtemps été interdit de publier à leur sujet. Il a fallu attendre 1980 pour que le premier ouvrage de S. Mkrtčyan voie le jour¹. Jusqu'à ces dernières années, les guides touristiques et ouvrages historiques d'Azerbaïdjan passaient sous silence l'existence des monuments arméniens du Karabagh. Et c'est récemment que l'on a soudain découvert à Bacou que la région était pleine de monuments.... "albaniens du Caucase"².

On dispose d'un nombre assez élevé de témoignages de destructions dans la R.A. du H.K. durant cette période [les exemples sont encore plus nombreux au Nakhitchévan, dont la population arménienne a entièrement disparu]. Un rapport de S. Mkrtčyan mentionne des chiffres impressionnantes: selon cet auteur, au cours des trente dernières années, 167 églises, 8 ensembles monastiques, 120 cimetières anciens et 1000 pierres tombales ou [xač'k'ars] auraient été détruits³.

¹ S. Mkrtčyan, *Lernayin Լարաբայ պատմաշարաբեկան հսկայանը*, Erevan 1980, 2e édition augmentée, 1985.

² Sur l'exploitation politique malhonnête du passé albainien, voir P. Donabédian et C. Mufafian, *Artsakh, Histoire du Karabagh*, Paris 1991, p. 21-22 et passim.

³ *Grk'eri ašxarh*, Erevan, 1989, n° 4.

Plusieurs de ces renseignements concernent la ville de Šuši, ancienne capitale de la région, à population azérie jusqu'en mai 1992, et dont la population arménienne avait été massacrée en 1920. Trois églises, ce qu'il restait des édifices civils du XIXe et du début du XXe siècle, ainsi que le cimetière arménien y ont été détruits non pas durant la fièvre stalinienne des années 1930, mais dans les années 1960-70⁴. Une quatrième église, de 1847, dite Kanač' žam, était transformée en débit de boissons. La cinquième, la cathédrale du Saint-Sauveur, édifiée en 1868-88, laissée à l'abandon, s'était gravement dégradée depuis 1920.

On trouvera en annexe la traduction abrégée d'un rapport sur cette question préparé par Samuel Karapetyan, spécialiste des monuments de la région.

2. Après 1988, dans la R.A. du H.K.

La situation commença à s'améliorer lorsque, après les grandes revendications de 1988,

⁴ Communication de R. Abgaryan au Symposium de Strasbourg, avril 1990. L'auteur note à ce sujet: "Par comparaison aux autres régions de l'Azerbaïdjan, les destructions pré-méditées sont moins nombreuses en Artsakh (Ht-K.), la population arménienne y étant majoritaire. Ce genre de destructions s'observe surtout dans les localités à population azérie".

Moscou reconnut aux Arméniens du H.K. certains droits culturels. Des restaurations furent entreprises. Les monastères de Ganjasar et d'Amaras, hauts lieux de l'Eglise arménienne et importants monuments d'architecture, furent rendus au culte en 1989. Cette réaffectation était un bon moyen de rendre aux monuments, en même temps que leur fonction originelle, une garantie de survie. A Šuši, vidée en 1988 des derniers Arméniens qui y vivaient encore, des maçons arméniens pouvaient restaurer la cathédrale du Saint-Sauveur¹.

Mais très vite, les autorités de Bakou ont voulu reprendre le contrôle de la région, tandis que les pogroms antiarméniens contribuaient à aggraver la situation. Ainsi, plusieurs fois en 1991, l'administration de Bakou a tenté d'annuler les rétrocessions à l'Eglise arménienne et de refermer les monastères².

On signale en avril 1992 des tirs de roquettes lancées depuis un village azéri sur le monastère de Ganjasar, jouau de l'architecture arménienne du XIIIe siècle, siège épiscopal de la

région, qui aurait subi d'importants dégâts³.

Quant à la cathédrale de Šuši, elle a été à plusieurs reprises incendiée depuis 1989 et la coiffe de la coupole, qui venait d'être refaite, aurait été détruite⁴. Les cimetières arméniens de la ville ont été rasés en 1989.

Selon des témoignages, les combats liés à la prise de Šuši par les Arméniens en mai 1992 auraient affecté tant la mosquée, touchée par des tirs et par un incendie, que la cathédrale, où les Azéris avaient entreposé un grand nombre d'armes.

3. Avant 1988, dans le reste du Karabagh.

Dans les provinces voisines, partis de l'ancien Karabagh sous administration azerbaïdjanaise, la situation est celle de nombreuses autres régions où, les populations arméniennes traditionnellement attachées à l'entretien de leurs monuments culturels ayant disparu, les églises sont à l'abandon et se détériorent rapidement. Là, l'absence d'attention étatique est encore plus grave.

Selon un décompte approximatif, dans le Nord-Karabagh

¹ Ces travaux avaient commencé en 1987. Voir *Garun*, Erevan, 1987, n° 2; *Éjmiacin*, 1987, n° 11-12.

² *Hayrenik'i Jayn*, Erevan, 27.02.1991; *Haratch*, Paris, 28.08.1991.

³ *France-Arménie*, n° 112, Lyon, mai 1992, p. 16.

⁴ *Hayrenik'i Jayn*, Erevan, 11.07.1990.

(districts de Šahumyan, Xanlar, Daškesan, Šamxor, Kedabek et Tovus de la république d'Azerbaïdjan, ainsi que dans la ville de Ganjak), on recensait 2160 monuments arméniens. Et on en comptait 1210 entre la R.A. du H.K. et l'Arménie (districts de Lačin et K'elbajar)¹.

Parmi les monuments laissés à l'abandon et très dégradés, il faut citer en premier lieu le monastère de Dadi vank' (district de K'elbajar, à la limite ouest de la R.A. du H.K.), l'un des plus grands ensembles conventuels de toute l'Arménie médiévale.

Outre l'état général de grand délabrement, certains monuments ont carrément été détruits. Selon un rapport de S.Karapetyan, c'est le cas de deux églises de la région de Lač'in (près des villages de Unannav et K'urd Hajı, la seconde, du XIIIe siècle, détruite à l'explosif); de même, dans le district de K'elbajar, deux monastères (Ste-mère de Dieu de Getaměj et un monastère près du village de Kamışlı) et deux églises (St-Serge de Car et village de Marjunak) ont été détruits.

De nombreuses dépréciations sont dues à des chercheurs de trésors. Mais d'autres circonstances sont aussi citées. Le

musicologue R. At'ayan rapporte le cas d'une église arménienne délibérément enfouie sous un amas de terre à Fizuli (ville azérie au S.-E. de la R.A.): visible dans les années 1970, l'église avait laissé place à un grand monticule, surmonté en 1987 d'un panneau de propagande à la gloire du Parti².

S.Karapetyan signale également des destructions délibérées dans de nombreux cimetières médiévaux de ces districts, notamment dans les villes de Ganjak, Partav et Šamxor; de nombreuses pierres gravées d'inscriptions arméniennes ont disparu; l'église St-Serge de Ganjak a été endommagée et celle de Vank'asar (district d'Agdam, VIIe siècle) a été altérée sous prétexte de restauration³.

4. Après 1988, dans le reste du Karabagh.

La situation s'est encore détériorée après la montée des tensions entre Arméniens et Azéris.

Les opérations conjointes des forces soviétiques et des bandes azéries fin avril-début mai 1991 ont certainement été destructrices. On a écrit par ex-

¹ Communication de S. Karapetyan au Symposium de Strasbourg.

² Sovetakan Hayastan , Erevan, 14.06.1988.

³ Communication au Symposium de Strasbourg.

emple que les villages de Getašen (Çaykend) et Martunašen, vidés de leur population arménienne puis pillés, ont été entièrement incendiés et détruits à l'arme lourde. Plusieurs monuments de la fin du Moyen Age (églises, chapelles et monuments civils précieux car rares) y ont probablement péri¹.

On ignore quel est l'état des monuments du district de Šahumyan, passé aux mains des Azéris et vidé de ses 20.000 habitants au mois de juin 1992.

Patrick Donabédian.
Paris, juin 1992.

ANNEXE:

Rapport succinct sur l'état de conservation des monuments arméniens du Haut-Karabagh par Samuel Karapetyan.

Ville de Šuši

1. Bâtiments civils du quartier arménien, XIXe-début XXe, à moitié en ruines depuis 1920: détruits dans les années 1960-70.
2-4. 3 églises de la moitié du XIXe: détruites dans les années 1960-70.

¹ Hayreni ezerk' Erevan, 1991, n° 6.

5. Eglise St-Jean dite "Kanač' žam" 1847: transformée en débit de boissons.

6. Cathédrale du St-Sauveur, dite "Łazan'ec'oc'", 1868-88: transformée en entrepôt dans les années 1940, soumise à diverses dépréciations depuis les années 1950, avec destruction notamment des toits. Nouveaux dégâts et incendie en 1989.

7. Cimetières de Šuši, XIXe-XXe ss.: en 1989.

District de Šuši

8. Eglise du village Hin Šen, XIXe s.: détruite dans les années 1940.

9. Cimetière au S. du village Hin Šen, XVIe-XVIIIe s.: détruit.

District de Hadрут'

10-12. 3 églises du village de Toł, XVIIIe s.: transformées en dépôt d'ordures et en étables, endommagées.

13. Monastère de Gtič', près du village de Toł, 1241-46, transformé en étable et endommagé par des chercheurs de trésor. Deux xač'kar enlevés et brisés.

14. Eglise du village de Xcaberd, XIXe s.: détruite dans les années 1940 pour laisser place au soviet de village.

15. Eglise du village de Luščilar, XVIIIe s.: transformée en étable.

District d'Askeran

16. Monastère de Bałirxan près du village de Krasny, XVIe-XVIIe ss.: détruit en 1985-87.
- 17-18. Eglises d'Öxtə etc'i, XIIe-XIIIe ss., et du "Vieux Martyr", 1326, près du village de Badara: très endommagées par des chercheurs de trésor.
19. Monastère d'Öcka, près du village du Badara, XIIe-XIIIe ss.: pierres à inscriptions enlevées ou grattées.
20. Eglise du village de Šošušen, XIXe s.: détruite.
21. Deux xač'kar des XIIe-XIIIe ss. découverts à Step'anakert ont été brisés en 1981 et utilisés comme matériaux de construction.
22. Eglise du village de Xnjristan, XVIIIe s.: détruite pour laisser place au soviet de village.
23. Fort d'Askeran, XVIIIe s.: en partie détruit pour la construction d'une route.

District de Martuni

24. Eglise dynastique des Melik'-P'ašayan, près du village de Covatəl, XVIIIe s.: détruite dans les années 1970.
25. Eglise du village de Mavas, XIXe s.: moitié détruite.
26. Ermitage près du village Mošxmhat, XVIIe-XIXe ss.: à moitié détruit.

27. Remparts du village d'Awetaranoc', XVIe-XVIIe ss.: détruits dans les années 1960-70.

District de Martakert

28. Monastère de la Ste-Mère de Dieu, village de Vałuhas, IXe-XIIIe ss.: détruit dans les années 1940.
29. Monastère dans le village de Č'arek'tar, XIIe-XIIIe ss.: partiellement détruit; une partie sert d'habitation.
30. Monastère de Xat'ravank', près du village de Č'arek'tar, XIIe-XIIIe ss.: en partie détruit.
31. Monastère de Šuk'avank', près du village de Hat'erk', XIIe-XIIIe ss.: rasé au bulldozer dans les années 1970.
32. Cimetière de Mułdusi, village de Hat'erk', XIIe-XVIIe ss.: détruit dans les années 1970.
33. Eglise médiévale du village de Kčolut: détruite.
34. Eglise du village de Drmboń, XIXe s.: détruite.
35. Pont sur le T'art'ar, près du village d'Umuđlu, XIIIe s.: immergé par le barrage de Sarsang, années 1970.
36. Eglise du village de Dastakert, XIIe s.: détruite dans les années 1970.
37. Monastère de Hawaptuk, près du village de Vank', XIIe-XIIIe ss.: en grande partie détruit dans les années 1970.

38. Fort d'Akana, près du village d'Umuđlu, IVe-XIIIe ss.: en grande partie détruit, sert de carrière.

39. Monastère de Karmir vank', dans les village Vałuhas, XIIe-XIIIe ss.: endommagé par des chercheurs de trésor.

40. Monastère de Saint-Elisée, près du village de Matałis, Ve-XIIIe ss.: endommagé par des chercheurs de trésor.

41. Ermitage près du village de Kič'an, XIIe-XVIIIe ss.: endom-

magé par des chercheurs de trésor.

42. Ermitage dit Košik, près du village de K'olatak, XIIe-XIIIe ss.: endommagé par des chercheurs de trésor; diverses dégradations touchant surtout les pierres à inscriptions.

43. Monastère de Meses, près du village de Hat'erk', XIIe-XIIIe ss.: diverses dégradations touchant surtout les pierres à inscriptions.

ՅՈՒԵԱՐՁԱՆՆԵՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Վերջերս Փարիզում ստեղծուել է հայ ճարտարապետութեան ուսումնասիրման եւ պահպանման մի կազմակերպութիւն: Իր գլխաւոր նպատակին՝ արևմտեան Հայաստանի և առաջին հերթին Անիի հուշարձանների պահպանմանը հասնելու համար այդ կազմակերպութիւնը մտադիր է գործակցելու ինչպէս Հայաստանի մարմինների, այնպէս էլ Սփիւքի միութիւնների հետ (մասնաւորապէս Աախենում գործող R.A.A. Research on Armenian Architecture և Փարիզում ու Նիւ-Եորքում հաստատուած O.T.C. երկիր և Մշակոյթ-ի հետ), իր գործունէութեան ոլորտում փորձելով ընդգրկել թուրքական, եւրոպական և միջազգային հիմնարկութիւնները: Միաժամանակ կազմակերպութիւնը, որին անդամակցում է Փրանսահայ ճարտարապետների Միութիւնը (UAFAC), նպատակադրուել է օգնել Հայաստանում իրագործուող վերանորոգումներին: Այդ վերջին հարցին է նւիրուած կազմակերպութեան նախագահ Պ. Տօնապետեանի յօդուածը:

Վերջին տարիներին Հանրապետութեան մեջ վերանորոգման մի շարք աշխատանքներ են ձեռնարկուել, որոնց մի մասն արդէն աւարտած է, իսկ միւսը ընթացքի մեջ է, հակառակ երկրի քաղաքական-տնտեսական արտակարգ դժուվար պայմաններին: Նախքան աշխատանքների արդիւնքներին անդրադառնալը լիշեցնենք, որ այդ կարեւոր ասպարէզում գործում են երեք մարմիններ. առաջին հերթին Հուշարձանների Գլխաւոր Վարչութիւնը, այլ նաև Հուշարձանների Պահմանման Ընկերութիւնը և էջմիածնի Կաթողիկոսութիւնը: Վարչութիւնը նախարարների Խորհրդին կից պետական կազմակերպութիւն է, որ իր արհեստանոցներում աշխատող բազմաթիւ մասնագէտների շնորհիւ հանդիսանում է վերանորոգման աշխատանքների հիմնական պատուիրատուն և կատարողը: Սակայն, ինչպես քիչ յետոյ պիտի տեսնենք, Պետութեան յատկացրած միջոցները զգալիօրէն քշացել են և Վարչութիւնը, որի այժմեան ղեկավարները միջնադարեան հնագիտութեան մասնագէտներ են (նախագահը հնագետարտարապետ Կորիսն Ղաֆադարեանն է, իսկ տեղակալը՝ վաղ միջնադարեան ճարտարապետութեան պատմաբան Վահագն Գրիգորեանը), իր գործունէութեան մեջ լուրջ սահմանափակումներ ունի: Կաթողիկոսութիւնը, բացի իր իրաւասութեան տակ գտնուող պաշտամունքային յայտնի շենքերից (էջմիածնի Եկեղեցիները, Ս. Գեղարդի վանքը եւլն.), պատասխանատու է դարձել նաև մի քանի այլ պատմա-ճարտարապետական յուշարձանների, որոնք վերձերս վերադարձուել են Եկեղեցուն (տես, "Յառաջ", 1990, Փետ. 15): Նշենք Հաղարծին, Հաղըատ, Մակարավանք, Տաթեւ և Սեւանի ու Սիսիանի Եկեղեցիները: Բայց այսուեղ նոյնպէս միջոցները սահմանափակ են և որոշ օրէնսդրական խոշնդուսներ կան (կառոյցի տակ եղող հողի սեփականութեան հարցը): Ընկերութիւնը կամաւորների կազմակերպութիւն է (նախագահը ճարտարապետութեան պատմաբան Փրոֆ. Վարագուատ Յարութիւնեանն է), որ կարող է յենուել միայն

անդամավճարների, համեստ եկամուտների և պետական փոքր յատկացումների վրայ: Կաթողիկոսութիւնն ու Ընկերութիւնը հանդես են գալիս իրեւ պատուիրատուներ միայն, յաճախ համագործակցաբար: Նրանք օգտագործում են մասամբ արտասահմանից ուղարկուող նուիրատուութիւններ, իսկ պատուէրների իրականացման համար դիմում են գլխաւորապէս Վարչութեանը: Բայց սկսել են պատուէրներ յանձնել նաև մասնաւոր ձեռնարկութիւնների (շինարարական կոռպերատիւնների):

Վերջերս իրագործուած և դեռ կատարուող աշխատանքների ծաւալի մասին գաղափար տալու համար նշեմ, որ 1989 և 1991 թ.թ. միջև եօթը կառոյցներ և յուշարձանախմբեր այցելեցի, որոնց վերանորոգումը նոր է աւարտուել: Դրանք են Արտաշաւանի, Դորբանտի և Կուրթանի վաղ միջնադարեան Եկեղեցիները, Գառնիի Ս. Աստուածածին մատուոը և Մակարավանքի, Մաքենիսի ու Վանեվանի վանական համալիրները: Իսկ մոտ 26 վայրերում աշխատանքները շարունակում են: Իրենց աւարտին են մօտենում Նորավանքի և Արենիի վերականգնումները: Համարեա վերջացրած է Հովհաննավանքի՝ մեր դարի սկիզբին աւերտուած Եկեղեցու վերակառուցումը:

Հայ վերանորոգողներին զնահատելի օգնութիւն են ցոյց տալիս գերմանացի և իտալացի գործընկերները: Առաջիններն Ամբերդի ամրացման ծրագիր են մշակում, իսկ երկրորդները մասնակցում են Երերութիւ բազիկի (Ե.-Զ. դդ.) ու Մարմաշենի վանքի (Ժ.-ԺԱ. դդ.) վերանորոգման գործին: Այստեղ առայժմ լուսանկարաշաւական գծահանումներ (relevés photogrammétriques) և նախնական ուսումնասիրութիւններ են ձեռնարկուում: Բայց արդէն ավելի գործնական նպատակով իտալիայից նուիրուել է մի գործիք, որ պատերի մէջ խոր ու նեղ անցքեր փորելով, թույլ է տալիս ներարկումներ կատարել և պողպատէ ձողեր անցկացնել: Երերուքում օգտագործուելուց առաջ, 1991 թ. Սեպտեմբերին, Փրոֆ. Ա. Արիակօ-Նովելլոյի և այլ իտալացի

մասնագետնէրի հսկողութեամբ այդ սարքաւորումը փորձարկուեց ամրացնելու համար թալինի է. դ. մայր տաճարի մոլթերը, որոնք խարխլուել էին 1988 թ. երկրաշարժից: Ա. Արիակօ-նովելոյի գնահատանքով՝ առաջին փորձերը յուսալի են:

Քիչ առաջ լիշտակեցինք Հայաստանի այսօրուայ ծանր կացութիւնից բխող դժուարութիւնները: Դրանց հետեւանքով է ահա, որ ամրանը մի քանի տեղերում ամայի էին շինհրապարակները: Պատճառները պարզ են. դրամական միջոցների պակասը և որոշ շինանիւթերի բացակայութիւնը: Աշխատավարձքի անրաւարութեան պատճառով քարտաշ հմուտ վարպետները, թողնելով պատմական յուշարձանները, նախընտրում են մասնաւոր տների շատ աւելի ձեռնտու շինարարութիւնը: Այսպես օրինակ, անցած Յուլիսին, Քասաղի վաղ քրիստոնէական բազիլիկի վրայ տարիներ աշխատած վերջին բանուորն իր տնակի դուռը փակեց և տեղից հեռացաւ: Օրբելեան իշխանների հիմնած ու կառուցապատած նորավանքում փայտի բացակայութիւնն է, որ պատճառ եղաւ վերջին աշխատանքների դադարեցման. "Բուրթելաշէն" կոչուած, շքեղ զարդարանք ունեցող եռայարկ դամբարանը (1339 թ.) դեռ սպասում է իր վերջնական տանիքներին և սիւնագմբէթին, որովհետեւ փայտամածներ սարքելու հնարաւորութիւն չկայ (իսկ եւրոպական échafaudage-ների մետաղեայ թեթեւ խողովակ-ձողերը գոյութիւն չունեն Հայաստանում):

Սակայն ինչքան էլ ցաւալի լինեն այս երեւոյթները, այնուամենայիւ կարելի է յուսաք որ ի վերջոյ կը լուծուեն, գոնէ ընթացիկ վերանորոգումների վայերում: Փայտը հաւանաբար մի տեղից կը ճարուի և աշխատավարձքը կը բարձրացնեն կամ պարզեւներով կը լրացնեն: Այս առումով ուսանելի է Սանկտ-Պետերբուրգի օրինակը. ձեռնահասութիւնների փախուստը կանխելու համար այնտեղի վերականգնումների պատասխանատունները միջոցներ են գտել իրենց վարպետներին

Հազար ոուրլուց անցնող (երրըմն երկու հազարի հասնող) աշխատավարձք ապահովելու: Իսկ հետագայում, ծաւալուն գործողութիւնները շարունակելու համար, թերեւս անհրաժեշտ կը լինի դրամաւորման արտաքին ալրիւններ փնտոել

Ներկայացնենք այժմ մի քանի խորհրդաժութիւններ և քննադատական դիտողութիւններ վերանորոգման այն մեթոսների մասին, որոնք կիրաւում են Հայաստանում: Պետք նախ նշել, որ երեւանցի մասնագետների շրջանակում, տարիներ ի վեր վէճեր են գնում վերականգման չափի ու սահմանի շուրջը, մանաւանդ վնասուած այն յուշարձանների կապակցութեամբ, որոնց որոշ կառուցները և հատկապես վերնամասերը վաղուց անյայտացել են և սկզբնական տեսքը ստույգ յայտնի չէ: Մինչև ո՞ւր կարելի է տանել վերականգման սահմանը: Ի՞նչքանով կարելի է պակասները լրացնել: Թույլատրեկի՞ է արդեօք վերանորոգում - վերականգնում - վերակառուցում - վերաստեղծում "սահումը", որ կարող է ապագայ պատմաբաններին զրկել յուշարձաններն իրենց վաւերագրական վիճակում ուսումնասիրելու հնարաւորութիւնից: Մասնաւորապես վաղ քրիստոնէական այն եկեղեցինները (միանաւ և եռանաւ, անգմբէթ բազիլիկները), որոնց ծածկերի մասին եղած տեղեկութիւններն ու վկայութիւններն անբաւարար են, աղդեօք պետք է անպայման քարէ թաղերով ծածկուեն, թէ՞ նախընտրելի է յուշարձանի պահպանումն ապահովել միայն թեթեւ ծածկութով: Ահա նաև այդպիսի վէճերի պատճառով է, որ կասեցրել են Քասաղի բազիլիկի վերականգնումը՝ հիմնական պատերը մինչեւ քիւը վերաշարելուց և լրացնելուց հետոյ:

Վերանորոգման "հայկական" մեթոսը, եթե կարելի է այսպէս ընդհանրացնել, հիմնականում հետապնդում է ամրողական վերակառուցումներ, որոնք համարում են գիտականօրէն "վստահէլի", այսինքն գիտական "բաւարար" երաշխիքներ ունեն: Դրանով այդ մեթոսը հակադրում է ոչ միայն գուտ հնագիտական "պահպանել եղած վիճակում" վիճելի սկզբունքին, այլ նաեւ

միջազգային նորմերին: Հստ այդ նորմերի, պահպանումը կարող է ընդգրկել միայն ամրացումը և մասնակի, անհրաժեշտ լրացումներ (պայմանով, որ լրացուած մասերը տարբերուեն հներից), իսկ արգելում են ինչպես վերակառուցումներն ու ենթադրեալ նմանութեամբ վերակազմուած յաւելումները, այնպես էլ ուշ շրջանում կցուած և երկրորդական կամ անարուեստ համարուող մասերի հեռացումը¹: Հասկանալի է, որ միջնադարեան յուշարձանների ամբողջական վերակառուցումը Հայաստանում պատմական-ազգային և զգացմունքային իւրայատուկ հիմնաւորում ունի: Այն համապատասխանում է ժողովրդի խոր իղձերին: Բնակչութեան լայն զանգուածները նոյն փափաքով են սպասում և կումալիի՝ 1988 թ. երկրաշարժի տապալած բայց լաւ վաւերագրուած, ժթ դարի շենքերի վերականգնմանը, և դարերով արդէն աւերակ վիճակում գտնուող և դրանով իսկ պատմութեան վկայի արժէքը ձեռք բերած հինաւորց եկեղեցիների վերակառուցմանը: Սակայն, եթէ առաջինը միանգամայն արդարացուած է, երկրորդը գիտականօրէն աւելի վիճելի է:

Ճարտարապետութեան պատմարան Մտեփան Մնացականեանը այսպես է բնութագրում հայ վերանորոգողների աշխատաձեւը. "Մէկ այլ վտանգ, որն առանձնակի տարածում ունի մեզ մոտ վերջին տասնամեակների ընթացքում (...) յուշարձանների" մինչև վերջ "վերականգնելու ձգուումն է, նույնիսկ այն ժամանակ, երբ պահպանուած տուեալները թէական են: Նման մօտեցումը յիշ է վտանգաւոր սխալներով"²: Այդ դիրքորոշումը ունի վերականգնող ճարտարապետ Հրաչեալ Քարտաշեանը, որ Խորանաշատ վանքի օրինակով արդարացնում է ամբողջական վերականգնումը հաստատելով, որ այն միայն գեղագիտական նպատակ չունի, այլ

ամէնից առաջ տեսական պահպանման ամէնէն արդիւնաւէտ միջոցն է: Յուշարձանի "ամրողական տեսքի բերելը, - գրուէ է Հ. Քարտաշեանը, - դառնում է անխուսափելի անհրաժեշտութիւն, որովհետեւ կերպարային և կառուցողական պահանջից ելնող ծածկերի տեղադրութիւնն անհնար է իրականացնել առանց պատերի, քիւերի և այլ մասերի պակասող հատուածները լրացնելու"¹:

Իրականում ամեն մի յուշարձան իւրայատուկ խնդիրներ է յարուցում և համապատասխան մօտեցում է պահանջում: Թերեւս չպետք է ընդհանուր կանոններ պարտադրել Օրինակ, ընդունելով հանդերձ, որ ամբողջական վերակառուցում իրօք քննադատելի է, գիտենք, կան յաջող դէպքեր Դրանից է Գառնիի Ս. Աստուածածին մատուոը (1274 թ.): Դեռ մի քանի տարի առաջ յուշարձանը բոլորովին աւերուած վիճակում էր և գետնի վրայ թափուած բազմաթիւ բեկորների սկզբնական տեղադրութիւնը կուհելու համար երեւակայութեան մեծ զանքեր էին պետք: Բայց հաւաքման և շափագրման աշխատանքներից յետոյ պարզեց, որ ամէն ինչ իր տեղն էր գտնում և համեմատարար քիչ բան էր պակասում, ուստի դիւրին էր վերակառուցել: Ահա այսօր գեղեցիկ մատուոը կանգնած է գիւղի խորքում ծիշդ է, նոր կերպարանք է ստացել, բայց նրա ճակատները վերագտել են զարդարական իրենց ճոխ, արուեստաբանի համար շատ հետաքրքիր, որոշ գծերով անսովոր յօրինուած քնները, կամ վերցնենք այն կանոնը, ըստ որի յուշարձանների կցումներից ստեղծուած ամրողութիւնները չպետք է խախտուեն և դրանց ոչ մի տարր չպետք է երկրորդական նկատուի և քանդուի: Միշտ չէ, որ կիրառելի է:

¹ Հ. Քարտաշեան, Խորանաշատի ճարտարապետական համապետի վերականգնման խնդիրները, Յուշարձան տարեգիրք, Ա., էջ 16:

² Եթէ այս գեպքը ուրախութիւն է պատճառում, ապա նոյնը չի կարելի ասել այն մատուրի մասին, որ վերաստեղծուել է Աշտարակում՝ հազի նշմարելի մացողդների հիման վրայ և որ ամէն տեղից աշքի է զարնում իր վառ ծիրանագիր, լրի արհեստական ծաւալով:

¹ P. Cuneo, *Principi e problemi di salvaguardia e restauro*, Terzo Simposio Internazionale di Arte Armena, 1981, Atti, Venezia, 1984, pp. 19-27.

² Ա. Մնացականեան, Ալբորզիան հետապողի մահից յիտոյ Յուշարձան տարեգիրք, Ա., Երևան, 1987, էջ 86.

Աշտարակի և Քարպիի մէջ վաղ քրիստոնէական եկեղեցիներ կան, որոնք ժԸ. կամ ժԹ. դարում փրկակների վերածուելով, կրկնապատեր էին ստացել: Վերջերս ուշ շրջանի այդ կրկնապատերի հեռ ացման շնորհիւ բացուեցին շատ արժէքաւոր հատուածներ. ի յայտ եկան օրինակ դուների բարաւորներ (linteaux)՝ սկաւառակի մէջ առնուած հաւասարաթեւ խաչով, իսկ Աշտարակում նաև Գագիկ Բագրատունի թագաւորի մի արձանադրութիւն: Մի՞թէ նման նախաձեռնութիւն արդարացուած չէր:

Սակայն ահա մեկ այլ դեպք, ուր որոշ մասերի ոչնչացումը քննադատելի է: Մաքենիսի կամ Մաքենոց վանքի եկեղեցու (Սեւանից Հարաւ) առջև ուշ միջնադարում աւելացուել էր մի անշուք, ցածր գաւիթ, որի պատի կցումը պահանջել էր եկեղեցու ճակատի վերաշարումը: Որոշուեց այդ գաւիթի կիսաքանդ մնացորդները հեռացնել: Բայց ստիպուած, եկեղեցու արեւմտեան ճակատին կպած պատը պահպանուեց և նրա վէրին եզրը հորիզոնական գծով կանոնադրուեց: Եւ այսօր գրեթէ ամբողջութեամբ վերականգնուած վանքում (աշխատանքները շարունակում են միայն երկու մատուռների վրայ) եկեղեցին ներկայացնում է իր ճակատի ստորին մասում մի փաստ, որ դառձել է անհասկանալի:

Աւելի մեծ զարմանք (Եթէ չասենք վրդովում) է պատճառում այն դեպքը, երբ վերականգնման ընթացքում կառուցի հին մասերը հեռացում են ու փոխարինուում նորերով: Այսպէս, Սաղմոսավանքի մոտ (Աշտարակի շրջան), գտնուող Արտաշաւանի է. դ. խաչաձև, գմբէթաւոր փոքրիկ եկեղեցին, երբ դեռ աւերակ վիճակում էր, ունէր հետաքրքիր, իր ժամանակաշրջանի համար եզակի քիւ (corniche), որի բեկորները մնացել էին կառուցի պահպանուած մի քանի հատուածներում: Այդ քիւը համեստ յուշարձանի գլխաւոր գարդաւեւերից մեկն էր: 1989 թ. Յուլիսին ուրախութեամբ է, որ շէնքն ամբողջովին վերականգնուած գտայ: Նոր հատուածներում լուսամուտների պսակները վերակազմուել էին հների նմանու-

թեամբ, ինչ-որ փոքրիկ գաւթի մոլթերի հետքերը պահպանուել էին ... բայց հին քիւը անյատացել էր, իսկ նորը բոլորովին այլ տեսք ունէր: Պարզ է, որ այս կորուստով յուշարձանը զրկուեց իր հնագիտական արժէքի մի զգալի բաժնից:

Բաւարարութեանը նորից որոշ մտահոգութիւն է միախառնուում, երբ այցելում ես է. դ. խոշորագոյն յուշարձաններից մեկի՝ Զուարթնոցի աւերակները: Ճակատների քանդակագրդ բեկորները՝ հաւաքուած ու շարուած հողի վրայ եկեղեցուց մի քիչ արեւելք, համոզիչ կերպով թոյլ են տալիս մտապատկերելու յուշարձանի երեսնի առատ զարդարանքը՝ սիւնա-կամարաշարքը, կոր պատուհանները, քիւերը Բայց արդէն մի քանի տարի այսպէս պառկած լինելով՝ երեսով դէպի վեր, այս թանկագին քանդակները կարօտ են համապատասխան պաշտպանութեան: Յայտնի է, որ Զուարթնոցի կենտրոնի չորս խորաններից երեքը սիւնաշարքից էին կազմուած: Դրանց պահպանուած խոյակները նորերով լրացուած (որոնք հների նմանութեամբ են քանդակուել) բարձրացուել են վերջերս վերակազմուած սիւների վրայ: Բարեբախտաբար 18 սիւներից երկուսի ամբողջական թները (հնտ) պահպանուել են, ուստի դրանց բարձրութիւնը յայտնի է 204 սմ:¹: Աւելի վարկածային է եկեղեցու հիմնական չորս մոլթերի ետեւը կանգնած՝ արծուազարդ մեծ խոյակներով պսակուած սիւների բարձրութիւնը²: Այդ սիւները այժմ նոյնպէս վերակազմուում են և արծուաքանդակ չորս խոյակներից երկուսը անցած ամուանը արդէն վերագտել են իրենց տեղը: Աշխատանքները շարունակուում են Զուարթնոցում, պատերը հետզհետէ բարձրանուում են, թողնելով այն տպաւորութիւնը, որ գնալով վերանորոգումը անցնուում է ամրացման սահմանը ...: Յուշարձանների Վարշութեան վերականգնման բաժնի պետ Ա. Արամեանի տուած տեղեկութեան համաձայն նախագիծ է պատրաստում վերակառուց-

¹ Ա. Մնացակեսեան, Զուարթնոցը և նոյնաշիպ յուշարձանները, Երևան, 1971, էջ 37:
² Նոյն տեղում, էջ 41-42:

ելու համար մի հաստած այն օղակաձեւ սրահի, գոտկում էր Զու-
արթնոցի կենտրոնական քառախորանը: Սակայն այդ սրահի ոչ
բարձրութիւնն է յայոնի, ոչ էլ վերնամասի ձեւերը ...:

Հայաստանում իրագործուող վերանորոգումների մեջ կան
նաև թեթեւ, երկրորդական թերութիւններ, որոնք, ինձ թւում է,
դժուար չեն շտկել ժամանակին՝ աշխատանքներն աւարտելուց առ
աջ: Ի նկատի ունեմ շաղախի (ցեմենտի) այն չորացած հոսքերը,
որոնք երեւում են ճակատների վրայ՝ քարերի եզրերից թափուած:
Հայաստանի համար աւանդական այս արատի նոր օրինակները
տեսայ վերականգնումներից յետոյ Վանեվան և Մաքենոց վանք-
երում նոր շարուած տանիքների տակից: Դրանք կարող էին
դիւրութեամբ մաքրուել փայտամածները հանելուց և յուշարձանը
"յանձնելուց" առաջ:

Այսպիսով, վերջին վերանորոգութիւնները դիտելիս, գոհու-
նակութեան հետ մէկտեղ որոշ հարցեր, մտահոգութիւններ և
քննադատական խորհրդածութիւններ են առաջանում: Դրանց հետ
ծագում է նաև հետևեալ հարցը. Նկատի առնելով վերը լիշտակ-
ուած նիւթական դժուարութիւնները և բազմաթիւ յուշարձան-
ների անմիջական վիճակը, արդեօք ժամանակը չի՝ եկել, որ սկիւո
քահայ մեր համայնքներն իրենց մասնակցութիւնը բերեն Հայա-
ստանի Հանրապետութեան պատմական յուշարձանների վերա-
կանգնման գործին: Արդեօք կարելի չ'է առաջարկել, որ Փարիզի
արուարձաններից, Մարսէլլի, Կորնոպլի, Վալանսի ...գաղութներից
ամէն մէկն իր վրայ վերցնի մի յուշարձանի հովանաւորութիւնը,
սպասելով, որ նոյնը հնարաւոր դառնայ... արեւմտեան
Հայաստանում:

ՊԱՏՐԻԿ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
ՅԱՌԱԶ, 19-11-1991

DUTCH STUDIES IN ARMENIAN LANGUAGE AND LITERATURE

SERIES EDITED BY
J.J.S. WEITENBERG AND Th.M. VAN LINT

There is a growing awareness of the importance of Armenian Studies both as a rewarding and scarcely explored field in its own right, and as an indispensable element in the area of Linguistic, Literary, Theory, Theological, Historical, Byzantine, Patristic and Biblical Studies.

The new series "Dutch Studies in Armenian Language and Literature" aims at reflecting the richness of Armenology in all its aspects. The editors do not want to define its scope in such terms that any field of Armenian Studies is excluded from it in advance. Rather, the series wants to be a platform for Armenological research which is being carried out in the Netherlands. This research is growing in intensity; it is directed towards Armenian linguistics and philology, and, to an increasing degree, focuses on Armenian literature, too. Most of all, however, this research is characterized by a spirit of openness and international collaboration. It will be the editors' policy to give expression to this attitude in particular, and the series "Dutch Studies in Armenian Language and Literature" will

include Armenological works from all parts of the world. In this way, directions and trends in international Armenological research will be represented in the new series.

AIEA members receive a discount of 25% on each volume. An order form is included in this Newsletter.

Volume 1

J.J.S. WEITENBERG
Parallel Aligned Text and Bilingual Concordance of the Armenian and Greek Versions of the Book of Jonah.

Amsterdam/Atlanta, GA 1992.
173 pp.

ISBN : 90-5183-390-3
Hfl. 60,- / US-\$ 40,-

Member price:
Hfl 45,- / US\$ 30

The Greek and Armenian texts are juxtaposed in such a way that each line of Armenian text matches the Greek and vice versa. Lists are given of the Armenian lexical entries with their Greek counterparts and of Greek entries with corresponding Armenian translations. A concordance of

the two texts has been made in such a way that each Armenian line of context is an exact match of the Greek.

Volume 2

UWE BLÄSING

Armenisches Lehngut im Türkei-türkischen am Beispiel von Hemşin.

Amsterdam/Atlanta, GA 1992.
148 pp.

ISBN: 90-5183-377-6
Hfl. 50,-/ US-\$ 33.-

Member price:

Hfl 37,50/ US\$ 25,75

Die Untersuchung soll einen Beitrag liefern zu einem bisher nur wenig beachteten Gebiet der etymologischen Erforschung des Türkeitürkischen - dem armeni-

schen Lehngut. Die meisten Armenismen sind auf einzelne Dialekte beschränkt, vorwiegend in den Landesteilen, in denen früher Armenier einen größeren Teil der Bevölkerung ausmachten. So insbesondere auch in Hemşin, einer noch heute schwer zugänglichen Hochgebirgsregion im östlichen Pontos. Rund 170 vom Autor selbst aufgezeichnete Dialektwörter aus diesem Gebiet werden beschrieben, etymologisiert und, soweit vorhanden, durch weitere Dialektbelege aus anderen Teilen Anatoliens ergänzt. Im Anschluß an die Untersuchung findet sich ein Index verborum, eine ausführliche Bibliographie sowie eine Beigabe von einigen Karten, Zeichnungen und Fotos.

MORE DISCOUNTS

Members of AIEA are offered a **25% discount** on the following title published by E.J. Brill:

M.E. Stone

SELECTED STUDIES IN PSEUDEPIGRAPHA AND APOCRYPHA

WITH SPECIAL REFERENCE TO THE ARMENIAN TRADITION

Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha Vol. 9

E.J. Brill, Leiden 1991 X-473 pp., Cloth.

ISSN 0169-8125

ISBN 90-04-09343-5

Price US \$ 114,50 (Fl 200,-) excl. 6% tax and postage
Member price US \$ 86,- (Fl 150,-) excl. 6% tax and postage

This volume contains selected essays dealing with Jewish literature and traditions of the Second Temple Period, with some special stress on the Armenian transmission of these traditions. Stone's varied interests are reflected in this book, gathered around four main themes. Under the title *Enoch and the Testaments* are assembled studies which represent and draw the implications from recent discoveries (including the Dead Sea Scrolls) as they modify the view of these two pivotal documents of ancient Judaism. Another focus of Stone's work has been 4 Ezra or 2 Esdras. Studies dedicated to the understanding of apocalypticism form a third section of the present work, while the particular development of apocryphal literature

in Armenian is its fourth division.

Except for a few minor corrections, the essays appear as they were originally published. The author has added some explanation of how they fit into the main trends of his work over the decades and a bibliography has been appended which lists all his publications relevant to the subject matter of the volume.

You will find a separate order form with this Newsletter. Please send orders to:

Mr. H. van Alphen
E.J. Brill N.V.
POBox 9000
2300 PA Leiden
The Netherlands

DISCOUNT ON SCHOLARS PRESS ARMENOLOGICAL STUDIES

AIEA is glad to announce a discount for its members on books issued in the Scholars Press Series *University of Pennsylvania Armenian Texts and Studies*, amounting up to 30% of the normal price. This discount is valid for the following newly issued titles:

The Armenian Version of Daniel
S. Peter Cowe

This work offers a diplomatic edition of the Armenian version of Daniel on the basis of practically all extant evidence and then provides the raw material for a re-investigation of the version's

origin, textual affinities and translation technique. In addition to the Masoretic text and various Greek recensions, the Armenian text is also compared with the Peshitta and Georgian versions.

In a separate chapter, the reliability of the text of the medieval

Armenian biblical manuscripts is evaluated from the perspective of earlier citations in the works of Armenian authors and the lections found in the diverse liturgical books. The conclusion seeks to locate the Armenian translation of scripture within the ecclesiastical and intellectual currents of the fifth century A.D.

Code: 21 02 09
Cloth \$ 64. 95

Member Price \$ 44.95
ISBN: 1-55540-687-4

The Armenian Minority Problem
Mary Tarzian

This study analyzes enduring issues of minority rights, using the Armenian experience in the first decades of this century as a case-study. Written shortly after the events and informed by first-hand accounts and research in archives in the United States and Europe, this book captures the international mind-set in the age of selfdetermination following World War I in a way that is nearly impossible for a researcher today. As world leaders revisit the compromises made in the post-World War I era, this book will help keep the dicussion honest.

Mary Tarzian's book is a pioneer work in a way that most books which are so described are not. It is the first account in English of

the diplomatic and legal context of the Armenian Genocide.

Code: 21 02 11
Cloth: \$ 49.95
Member Price \$34.95
ISBN: 1-55540-705-6

*From Humanism to Rationalism
Armenian Scholarship in the
Nineteenth Century*
Rouben Paul Adalian

This work of intellectual history describes the modernization of Armenian culture that occurred during the nineteenth century, especially as that process was reflected in changing Armenian language and literature. Of particular interest to this study is the contribution to Armenian culture of clerics in Venice and Vienna who, collectively, were known as the Mekhitarians. The work includes a chart depicting "The Succession of Linguists", an extensive bibliography, and a general index.

Code: 21 02 10
Cloth \$34.95
Member Price \$22.95
ISBN: 1-55540-724-2

The discount is offered also for the following titles issued by Scholars Press:

The History of the Literature of Adam and Eve
Michael Stone
Code: 06 35 03

Cloth: \$ 29.95
Member Price \$ 19.95
ISBN: 1-55540-715-3
Paper: \$ 19.95
Member Price \$ 14.95
ISBN: 1-55540-716-1

History of Armenia by Yovhannēs Drasxanakerc'i
Krikor Maksoudian, transla-
tion and commentary
Code: 00 19 03
Cloth: \$ 43.95
Member Price \$ 33.95

ISBN: 0-89130-952-7

*Philonis Alexandrini De Anima-
libus: The Armenian Text with an
Introduction, Translation, and
Commentary*

Abraham Terian
Code: 18 00 01
Cloth \$ 16.50
Member Price \$ 11.00
ISBN: 0-89130-472-X

A separate order form goes with this newsletter.

DISCOUNT CONTINUED

Members are reminded of the 25% discount offered on the *Répertoire des catalogues et des bibliothèques de manuscrits arméniens* (Corpus Christianorum. Series Graeca.) by Bernard Coulie, published by Brepols in Turnhout. An order form is included with this Newsletter.

FLIGHTS TO ARMENIA

Geoff Jenkins has sent information about flights to Armenia via aiea@gomidas.mi.org that we reproduce here.

There is a new Bulgarian airline called JES AIR (independent of Balkan) and they fly once or perhaps twice a week to Erevan, from Dubai and from Sofia. The planes (they have three on loan) are Airbus A310's and the service is all right. Connections on JES AIR are available from Ottawa (and New York?) and from Melbourne via Singapore, as well as via Sofia getting there by Balkan from anywhere, including Tel Aviv. It is pointless trying to book for JES AIR with Balkan or vice versa, since they are in dispute and do not recognize each other's tickets. Tickets are very cheap but not easy to get. I do not know their contacts in USA or Canada, but in Singapore:
Chavdar Krastev
402 Orchard Road, Delfi Orchard #05-03
Singapore 0923
Tel: 7322100
Fax: 2354291.
They could give anyone more information on request.

Michael Stone reported about a weekly flight from Amman,

ARMENIANS IN AUSTRALIA

The settlement of Armenians in Australia took place in three stages.

The first stage, as far as it can be ascertained, was in the mid 19th century: in the era of the gold rush. Only vestiges of their having been here remain - there is no record of their fate. They either assimilated in this nation or returned to the countries they came from. Even in those days, however, they endeavoured to provide for themselves the solace of their church.

The second stage of settlement began after the First World War when a number of families settled in Melbourne and Sydney.

It was not until the 1950's however, that a movement started by Armenians in Melbourne and Sydney to establish their own Church, so dear to the heart of every Armenian, which would draw Armenians from overseas to Australia.

The first Armenian church in Australia, the Church of the Holy Resurrection, was consecrated in Sydney on the 10th of November 1957.

A handful of Armenians in Melbourne, not to be outdone, decided that they too would work

which costs US \$ 350.

ARMENIANS IN AUSTRALIA

towards establishing their own place of worship and in a little more than four years acquired their own Church.

News of the establishment of these two Armenian Churches in Australia soon reached Armenians scattered throughout the world and, as predicted, resulted in their interest in Australia as a country for them to migrate to. So began the third stage of migration of Armenians to Australia but, this time in more appreciable numbers. This third phase began early in 1962.

The number of Armenian migrants to Australia escalated in the 1970's and 80's due to political upheavals in the Middle East which had served as a temporary safe haven for refugees of the Armenian Genocide. The Lebanese civil war (1974-), the Ethiopian revolution (1974), that resulted in the toppling of the Ethiopian emperor Haile Selassie II, the Ayatollah's regime in Iran, Nasser's coming to power in Egypt, the Turkish oppressive regime and its invasion of the island of Cyprus in 1974 and Saddam's regime in Iraq all contributed to some extent to the movement of Armenians yet another time.

The history of the Armenian people, since the dawn of Christianity, is closely interwoven with the history of their Church and so it is with the history of Armenians in Australia ... to trace the history of one is to trace the history of the other.

The Supreme body of the Armenian Church in Australia is the Diocesan Council presided by the Primate, His Grace Bishop Aghaj Baliozan. Next in line are the Church Councils in Sydney and Melbourne, the subcommittees of the Church Councils, i.e. the Ladies Auxiliary, the Church Youth Organizations, One-Day or Sunday Schools, Theatre Groups, Folk Dance Groups, etc.

The first Church Council was formed in Sydney in 1953, followed by the formation of the Melbourne Church Council in 1955.

To date the Armenian population in Australia has reached to about 16000: 13000 in Sydney, 3000 in Melbourne and a

few hundred on the West coast, Perth. The community in Sydney have managed to maintain nine primary schools, three of which run throughout the week. The largest of all, "Hamazkain Arshag Sofi" has recently commenced classes for High school students being the first Armenian High School in this country. There are only two Sunday schools in Melbourne: "Aginian" and "Sourp Mesrob Mashdots".

In a comparatively short time, the Armenians, who are an intelligent and industrious people, have endeavoured to avail themselves of the favourable opportunities created by the benevolent Australian Government, conducting themselves implicitly in their duties as true citizens of Australia.

Shiraz Iskenderian

Note:There is an active Armenian Catholic Community in Sydney, guided by father Anton.
Michael Stone

ARMENIACA IN THE LIBRARY OF THE ROYAL IRISH ACADEMY

Ireland has lacked the resources to promote Armenian studies consistently, but Irish interest in Armenia began early, as can be seen in the mention of persons called *Cerrui ab Armenia* in a Litany of Irish Saints associated with Cell Achid of Drummota in the barony of

Geashill in County Offaly (C. Plummer, *Irish Litanies*, London 1925 No.7, p.56). There is also a reference to a mountain of Armenia, *Sliab Armenia*, in the *Táin* (Cecile O' Rahilly, *The Stowe Version of Táin Bó Cuailnge*, line 1329, p.43, ed. Dublin 1961), but it is not clear how the allusion is

to be interpreted. Both texts are cited by Hilary Richardson in her article comparing Irish high crosses with Armenian khatchkars in *Ireland and Insular Art A.D. 500-1200* (ed. M. Ryan, Dublin 1987, 129-137). Armenian manuscripts in the Chester Beatty Library are well known; less widely understood is the fact that through exchanges and by occasional gift the Royal Irish Academy has a substantial collection of books and articles about Armenia treating of a range of topics, including language, architecture, and archaeology. This paper draws attention to some of the items in the hope that greater use will be made of them. Some of the works are rare; and many of the Russian and Armenian publications of the Tsarist and Soviet periods are not easily found in Western Europe.

Our copy of A.Meillet, *Altarmenisches Elementarbuch* (Heidelberg 1913) came in the bequest of the Celtic scholar Osborn Bergin. There is also much of interest to philologists in *Lraber*, a journal of social sciences published in Erevan; our set, nearly complete, runs from 1979 to 1987. The book *Collection of Commentaries on the Grammarians* (Dionysios Thrax) (ed. L.G. Khach'erean, Los Angeles 1988) was given by Bishop Yerem Tabakian. Texts discussed in *Aarhus Armeniaca* (in the

series *Acta Jutlandica*, Aarhus 1982) include the Armenian version of Pseudo-Dionysios the Areopagite (R.W.Thomson) and the so-called "Teaching of St Gregory" in Agathangelos (G. Winkler). The problem of the date and credibility of Moses of Choren continues to exercise scholars: an early contribution to the study of Moses' sources was made by N.Y. Marr in *Vizantij-skij Vremennik* 1 (1894) 263-306. Earlier still, A. von Gutschmid had been more doubtful about the reliability of the *History* (*Ber. k. sächs. Ges. Wiss. p.-h. kl.* Leipzig, 28 (1876) 1-43).

Lively debate has also centered upon the origins of the church in Armenia and in Georgia. Traditions were criticized by H.Gelzer in "Die Anfänge der armenischen Kirche" (*Ber. k. sächs. Ges. Wiss. p.-h. kl. Leipzig*, 47 (1895) 109-174). The literary tradition concerning the burials of Saint Gregory the Illuminator is examined by M. van Esbroeck in *Analecta Bollandiana* 89 (197) 387-418. The historical value of a prime hagiographical source is shown by P.Peeters, "Sainte Sousanik, martyre en Arméno-Géorgie" (*Analecta Bollandiana* 53 (1935) 5-48). The work of N.Y. Marr at Ani and in Armenian philology is discussed in a biography of him by V.A.Mikhankov (Moscow and Leningrad 1948). Marr's edition

and translation of the tale of the Katolikos Peter and the scholar Ioann' Kozerne was published in a volume to which diverse hands contributed, *Vostochnyja Zametki* (Sanktpeterburg 1895) 9-34; the work is a typographical delight, and rare - our copy is No. 258 out of 322.

Precise knowledge of Armenian communities in Asia Minor, together with description of churches and other antiquities, seen during a journey from Trebizond to Mosul is preserved in A.H.Layard, *Discoveries in the ruins of Nineveh and Babylon* (London 1853). Evidence for Armenian toponymy and settlement in mediaeval Asia Minor is to be found in F.Hild and M. Restle, *Kappadokien* (Öst. Akad. Wiss., Vienna 1981).

Architectural historians will welcome the presence of four volumes in a fine Italian series: Francesco Gandolfo, *Chiese e cappelle armene a navata semplice dal IV al VII secolo* (Rome 1973) and the same writer's *Le Basiliche armene IV-VII secolo* (Rome 1982); Paolo Cuneo, *Le Basiliche di T' ux, Xncorgin, Pašvack', Hoqeac'vank'* (Rome 1973); Mario d'Onofrio, *Le chiese di Dvin* (Rome 1973).

An exotic and charming book was bequeathed by William Elliot Hudson in 1853. It is a translation into Armenian by

Mesrope David, a Deacon of the Armenian Church in India, of Reginald Heber's Oxford prize poem *Jerusalem*. Heber had been Anglican Bishop of Calcutta and had befriended Armenians in India. The book was printed at the press in Bishop's College, Calcutta in 1830; a list of subscribers includes prominent Armenian merchants, some resident at Dacca and Madras. A *Life of Heber* is prefixed.

Archival matter is included in our holdings. There are seventeen microfilms of Ottoman documents to do with Armenians in the period 1691 to 24 January 1894 (Istanbul 1989). We possess also a bibliography of publications of the Armenian Filial Academy and the Armenian Academy of Sciences for the years 1936 to 1956. Not all pertinent works have been mentioned here, but it will be seen that the Library has much to offer scholars with a professional interest in Armenian studies. Georgian and other Caucasian languages will be treated separately. I thank Professor Michael Stone of Jerusalem for advice; he suggested that *Sliab Armenia* may refer to Mount Ararat. Mrs. Felicity Cave kindly improved the orthography of Russian titles in my draft.

George Huxley, Honorary Librarian, 15 July 1992.

CAUCASICA IN THE LIBRARY OF THE ROYAL IRISH ACADEMY

The languages of the Caucasus are numerous and divers, and their classification is difficult. Some are indigenous, others have been introduced. Among the indigenous tongues three main groups can be discerned: northwestern, northeastern, and southern. The southern, or Kartvelian, group is best attested, since its most prominent member, Georgian, has written literature going back to the fifth century A.D. The northwestern group includes Abkhazian; and in the northeastern group extending through Dagestan and northern Azerbaijan are many languages including Dido and the tongues of the Lezgian family. Among introduced languages there are two principal groups, Iranian and Turkic. Much work in recording speech was done in Tsarist times after the Russian conquests in the Caucasus. Studies continued under the Soviets as part of the campaign for literacy. Fruits of many decades of scholarly effort are to be seen in the Library of the Royal Irish Academy, to which publications came for exchange. Many of the linguistic studies received are rare; they deserve to be better known, as do our holdings concerned with the antiquities and archaeology of the Caucasus. A selection of the

publications is described here. Armeniaca have been treated separately.

We are well supplied with matter concerning Georgian and related languages (including Laz, Mingrelian, and Svan - the last being in some respects the most archaic and so closest to the hypothetical Proto-Kartvelian). Systematic and descriptive is V.T.Rudenko, *Grammatika Gruzinского Языка* (Moscow and Leningrad 1940). I.V. Mergelidze's book on Lazian and Mingrelian influences upon the dialect of Guria (Moscow and Leningrad 1938) suffers from Japhetic theorizing of the Marr school, but it is strong in vocabularies, in toponymy, and in family names (Beria among them). There is Kartvelian matter in the periodical *Yazyk i Myshlenie* for instance, K.D. Dondya on two plural suffixes in Georgian (Vol.1, Leningrad 1933 43-66); The same scholar also wrote about N.Y.Marr's work on Georgian (Vol.8, Moscow and Leningrad 1937 49-70). Precious both to historians and to philologists is the study of P. Peeters, "Les débuts du Christianisme en Géorgie d'après les sources hagiographiques", *Analecta Bollandiana* 50 (1932), 5-58. Marr's edition of the Georgian text of the tale of

the three clever brothers from the *Rusudaniani* will be found in *Vostochnyj Zametki* (Sankt-peterburg 1895), 9-34. Extensive use of southern Caucasian evidence is made by Karl Horst Schmidt in his lecture *Kaukasische Typologie als Hilfsmittel für die Rekonstruktion des Vorindogermanischen* (Innsbruck 1983). We possess a bibliography of publications of the Georgian S.S.R. Academy of Sciences for 1937 to 1956 (Tbilisi 1959) and another for the period 1957 to 1960 (Tbilisi 1963).

Fundamental to the study of northwestern tongues of the Caucasus is the paper of Gerhard Deeters, "Der abchasische Sprachbau" (*Nachr.Ges.Wiss. Göttingen* 1931, 289-303). Deeters investigates the relationship between Abkhazian, Cherkessian, and Ubykh; speakers of the last tongue migrated to Ottoman lands with Cherkessians in 1864 - it is now all but extinct. Attempts to render Abkhazian to Russian and Latin alphabets are described; and a specimen *Sprachprobe* is provided - the picquante tale of the village seer who failed to foretell the burning of his own house. The distinctive character of the structure of verb-forms in Abkhazian is emphasized. Marr's studies in Abkhazian are discussed by G.Ph. Turchaninov in *Yazyk i Mishlenie* 8 (1937), 147-163. Turchaninov also worked on

the manuscripts of Academician Shegren (1794-1855) on Cherkessian (Kabardian) in the Academy archive at Leningrad (*Yazyk i Myshlenie* 10 (1940) 157-162). A characteristic of the Abkhazian group is the limited number of vowels (two) in contrast to the large number of consonants (up to eighty in Ubykh).

For Agyl, one of the Lezgian languages in the northeastern group, we have R.Shaumyan, *Grammaticeskij Ocherk Agylskogo Yazyka* (Moscow and Leningrad 1941), with texts and vocabulary and also a dialect map. The photographs of people and places in the Agyl districts of Dagestan as they were in the 1930s are of great historical interest. Shaumyan distinguished no less than twentyseven cases of the Agyl noun. Another group of tongues in the northeast embraces Avar, Andian, and Dido together with other languages. The phonetic system of Dido was investigated by I.V. Mergelidze, who provided some specimen texts (*Y. i M.* 6-7, 1936, 231-250). He also studied numbers in Dido and related languages (*Y. i M.* 9, 1940, 91-94). A contribution to the study of the Lakk-Dargwa group of central Dagestan is S.L.Bikhovskaya's paper on 'inclusive' in Dargwa dialect. (*Y. i M.* 9, 1940, 85-90).

The Iranian languages of the Caucasus are well represented in

the Academy's library. The volume of studies *Iranskie Yazyki* (Moscow and Leningrad 1945) was edited by V.I.Abaev (1900-), who contributed to it essays on Old Persian elements in Ossetic and on Old Persian inscriptions. The same volume has a thorough article by B.V. Miller on Tat texts. The various dialects of Tat, an Iranian tongue of northern Azerbaijan, are described and specimen pieces dictated by informants are recorded and translated. The study of the Nart epic has an important place in Ossetic philology; unfortunately we lack works by Dumézil specifically concerned with the Narts, but Narts are mentioned by him in a paper on tripartition in Indo-European social structure (*Latomus* 14, 1955, 173-185 at 181 note 2). We possess, however, Abaev's fine essay in proper names in the Nart epic (*Y. i M.* 5, 1935, 63-78); a remarkable feature of the Ossetic pantheon is the adoption into it of Christian saints. Iranian patronymics feature prominently in L. Zgusta's study *The Old Ossetic Inscription from the River Zelenčuk* (Band 486. SB. Öst. Akad. Wiss. Vienna 1987).

For Turkic in the Caucasus there is, for example, the book by N.A. Baskakov on Nogay, *Nogajskij Yazyk i ego Dialekty* (Moscow and Leningrad 1940). Nogay is related to Kazakh and to Turkic tongues of other steppe

peoples; it has three dialects, White Nogay, Nogay proper, and Black Nogay; and it is spoken in parts of Dagestan and the north-central Caucasus. A literary language was developed after 1928. Baskakov provides oral dictated texts obtained from sixty informants in various localities, together with an extensive glossary.

We need more grammatical matter concerning the Turkic Azeri speech of Azerbaijan, but books of historical and antiquarian interest have been received from the Academy in Baku. *Arkhitektura Sovetskogo Azerbajdzhana* by L. Bretanitskij and A. Salazade (Moscow 1973) includes valuable pictures and descriptions of late-nineteenth century Baku. In *Gobustan* (Baku 1973) I.M. Dzhafarzade describes and illustrates rock-carvings of a mountainous district to the southwest of Baku. The larger representations of animals and humans are almost lifesize; their dating is not clear, but the oldest may be as ancient as the Neolithic, and local tradition of artistry may have lasted long after the coming of Islam. Among the pictures at Beyukdash is an inscription cut by L. Julius Maximus of Legio XII Fulminata and mentioning the Roman Emperor Domitian. Some 3500 drawings have been recorded; the earliest discoveries were made in 1939. Much other anti-

quarian matter of great interest has been received from the Academy in Baku. We have for example E.A.Pakhomov's catalogue of the Coins of Azerbaijan (Vol. II, Baku 1963), on eighth to tenth century issues of Arran, Armenia and adjacent lands; a collection of azeri tales in Russian translation published by the Nizami Institute of the Academy of Sciences in Baku (n.d.<1959>); and a study in the philosophical outlook of Nizami himself (1141-1203) by Dzhamal Mustafaev (Baku 1962); the poet was called Ganjavi after his birthplace (*olim* Kirovabad). The Azerbaijani Academy also sent a list of their publications for the years 1945 to 1959 (Baku 1962); Matter mentioned therein is likely to concern future historians of Soviet rule in the Caucasus and adjacent territories. There is much solid scholarship in the socio-political *History of Azerbaijan* in the thirteenth and fourteenth centuries by Abdul-Kerim Ali-Zade (in Russian, Baku 1956). A generous gift was Abdul-Kerim (Ali Oglu) Ali-Zade's Russian translation with Persian text of the *Cronicle of Fazlulla Rashid-ad-Din* (1247-1318) (Baku 1957, Volume III only). An example of historiography reflecting Stalin's obsessive concern with national questions in the U.S.S.R. is the erudite study by I.P.Petrushevskij,

Essays in the History of Feudal Relations in Azerbaijan and Armenia (in Russian, Leningrad 1949), which extends from the sixteenth century to the beginning of the nineteenth; texts of some firman are included. A volume of *Trudy of the Archaeological Expeditions to Azerbaijan* (*Materialy i Issledovaniya* No. 125, Moscow and Leningrad 1965) includes a study of the early history of the steppe of Mil and Karabagh, to the east of Stepanakert; a find of forty *nummi* of the Emperor Anastasius I at Oren-Kale is mentioned.

Many articles on the prehistory and antiquities of the Caucasus have been published in the Brief Communications (*Kratkie Soobshchenija*) of the Institute of Archaeology of the U.S.S.R. Academy of Sciences. It will suffice to mention that in No.176 (Moscow 1983), an issue devoted to central Asia and the Caucasus, there are papers on the Middle Bronze Age of the southern Caucasus, on Caucasian arc-fibulae of the early Iron Age, and on anthropomorphic amulets of the sixth to ninth centuries A.D. in the northern Caucasus. Some mediaeval monuments and artifacts of northern Ossetia are published in *Materialy i Issledovaniya* No.114 (Moscow 1963). Mediaeval remains from the neighbourhood of Oren-Kale in Azerbaijan are described in

No.133 of the same series (Moscow and Leningrad 1965).

This treatment of our holdings has been deliberately selective, but, with a sharp focus, studies in many parts of this vast subject are likely to prove rewarding to philologists, archaeologists, students of folklore, historical geographers, and scholars in other domains also. All who study the history of the Russian conquest of the Caucasus know and enjoy Lermontov's vivid, and in parts almost documentary, novel, *A Hero of our Time*. Pages are devoted to Pjatigorsk and to the highpasses in the well-illustrated

volume about Lermontov in the series *Literaturnoe Nasledstvo* (Nos. 43-44), a collection of essays published by the U.S.S.R. Academy of Sciences at Moscow in 1941. The beautiful book is characteristic of the benefits the Royal Irish Academy received from exchanges with Tsarist Russia and the Soviet Union and continues to receive from our dealings with Academies in the Union's successor states. I am obliged to Mrs. Felicity Cave for advice about Russian titles.

George Huxley.
21.VII.1992.

**ՏՊԱԳՐԻՉ ԿԱՐԺՈՒԱԾ ՄԵԿԵՆԱՍ ՄԸ
ՏԻՐԱԾՈՒ ԳԷՈՐԳ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈՂՍԵՑԻ
(1672-1729)**

1966-ին, երբ լուսահոգի բազմահույտ մատենագիտ ու բանասէր՝ Յակոբ Անասղանի (1904-1988) թելադրութեամբ, սկսանք աշխատակցիլ երևանի մէջ պատրաստուող Հայէրեն հնատիպ գիրքերու մատենագիտութեան, Պօլսոյ մէջ գտնուող բազմաթիւ հնատիպ գիրքեր աչքէ անցնելու պատեհութիւն ունեցանք: Երկարատև մեր աջակցութիւնը ըստ բաւականի արդիւնաւոր եղաւ: Որովհետն՝ 1512-1800 թթ. միջն, մինչև օրս կարողացանք երևան հանել 25-ի չափ անծանօթ տպագրութիւններ: Միւս կողմէ, կարելիութիւնը ունեցանք մատենագիտական մի քանի ճշգումներ կատարել սրոնցմէ ամենակարևոր ստորև կը ներկայացնենք:

20 Յունվար 1705-ին, Պօլսոյ մէջ լոյս տեսած է Խոկումն Վարուց անունը կրող գոքոյկ մը, որոն մէջ հեղինակին և տրպ-

արանին անունները չեն նշանակուած: Սակայն երկին, 1753-ին Վենետիկի մէջ կատարուած երկրորդ տպագրութենէն յարտնի կը դառնայ թէ՝ հեղինակը Մխիթար Արքան (1676-1749) է: Իսկ սրբագրութեան վայրն ալ, Ղալաթիոյ մէջ գործած կաթոլիկներու գաղտնի տպարանը պիտի ըլլայ, որովհետև լուսաւորչականներու տպարաններուն անունը, գրին անուանաթերթին վրայ կամ Յիշատակարանին մէջ, միշտ նշուած են:

Համառօտ Յիշատակարանին մէջ սա ծանօթութիւնը կայ՝ ծս տիրացու Գէորգս. որ եմ Ստամոլցի, տեսի զգրութիւն զայս որ կոչի խոկումն վարուց. և յօժարեցայ տպագրել զաս:

Հ. Գարեգին վրդ. Զարրհանէեան (1827-1901) և Հ. Արտէ Վրդ. Ղազիկեան (1870-1932) տպագրիչի անուն չեն լիշած: Միւայն Թէոդիկ Լապճինձեանն (1873-1928) է որ՝ նախ տպագրել բառը սխալ մեկնաբանելով. Տիրացու Գէորգ գրքին տպագրիչը կարծած է: Մինչդեռ հոս տպագրել բայց տպագրել տալ-ու իմաստով գործածուած է, ինչ որ քիչ ետք պիտի յարտնի դառնար: Իսկ երկրորդ՝ այն անձը սպագրիչ Սարգսի որդւոն և օգնականին՝ Գէորգի հետ շփոթած է, հակառակ որ վերչինս տիրացու մակդիրով բնաւ չէ լիշուած:

Նկատի առնելով թէ՝ Սարգսի Դպրի տպարանը 1701-ին հիմնուած է, չորս տարի յետոյ, դեռ հօրը տպարանը բաց եղած միշոցին, իր որդւոյն նոր տպարան մը հաստատած ըլլար արդէն հաւանական չի թուիր:

Թէ ո՞վ էր Տիրացու Գէորգ Կոստանդնուպոլսեցի Այս մասին լոյս կը սփռեն նախ իր երկու մեկենաս որդիներ՝ Սարգսի և Յովհաննէս: Ասոնցմէ առաջինը՝ Վենետիկի մէջ, Անտոն Պօրթոլիի տպարանէն լոյս ընծայած է հինգ գիրք, իսկ երկրորդն ալ՝ միայն մէկ գիրք:

Սարգսի մեկենասությամբ հետևեալները հրատարակուած են՝

- Մեծն Ալբերտ Համառութիւն Աստուածարանութեան, 1716, 680 էջ:
- Նոր Կոտակարան, 1720, 832 էջ:
- Պետրոս Արագոնացի Գիրք Մոլութեանց, 1720, 495 էջ:
- Պետրոս Արագոնացի Գիրք Առաքինութեանց, 1721, 704 էջ:
- Հեղինակը անձանօթ, լատինէրենէ թարգմանիչ՝ Պետրոս Վրդ. Թիֆլիզեցի Գիրք (ալապէս) որ կոչի Աղքիւր Բարի, 1722, 359 էջ:

Իսկ Յովհաննէս որդւոյն մեկենասութեամբ ալ, 1723-ին նոյն տպարանէն լոյս տեսած է, անձ անօթ անձի մը կողմէ իտալէրենէ թարգմանուած, Լաւրենտիոս Սկուպովի Գիրք կոշեցեալ Հոգեւոր ական Պատերազմ գործը (369 էջ):

Նկատի առնելով թէ՝ Սարգիս Գէորգեանի մեկենասը հանդիսացած հինգ հատորէն չորսը, Մխիթար Արքահօր վերակացութեամբ տպուած է, ինչպէս որ յիշուած է անուանաթերթերուն վրայ այս պատագան կը փաստէ թէ՝ իրարու ծանօթ կամ բարեկամ եղած են: Հաւանաբար՝ Մխիթար Արքահօր թելադրութեան անսալով, Սարգիս Գէորգեան անոնց մեկենասութիւնը ստանձնած է:

Արդ՝ քանի որ Սարգիս Գթորգեան Մխիթար Արքահօր բարեկամը եղած է, ասկէ կարելի է հետևողնել թէ՝ իր հայրը Տիրացու Գէորգ ալ, իր հետ մտերմութիւն ունեցած է և անոր Խոկումն Վարուց գործին, 1705 տարւոյ առաջին տպագրութեան մեկենասը հանդիսացած է:

Այս մասին մեր ձեռքին տակ ունինք կարեսոր վաւերագիր մը, որ Տիրացու Գէորգ Կոստանդնուպոլսեցւոյ տապանագիրն է: Մի քանի տարի առաջ, բնագիրն հանդիպած էինք, Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեանի (1860-1940), Վարդ Մխիթարայ Արքայի Սերաստացւոյ գործին երկրորդ տպագրութեան մէջ (Վենետիկ 1932, էջ՝ 383):

Նախ ներկայացնենք արձանագրութիւնը, որ կը գտնուի Վենետիկի Ս. Ղազար Եկեղեցին,
ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ԲԱՐԵՊԱՇՏԻ,
ՊԱՐՈՆ ԳԷՈՐԳ ՏԻՐԱՑՈՒԻ.
ԿՐՕՆԻՍ ՄԵՐՈՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻ,
ԵՒ ՊԱՆԴԻՑՈՅ ԲԱՐԵԱՐԻ,
Ի ՅԱՏԱՄՊՈԼ ԾՆԵԱԼ ՄՆԵԱԼ,
ԵՒ ԶԱԻԱԿՈՔ ՀՆԳԻՒՔ ԾԱՂԿԵԱԼ.
ՍԱԿՍ ՀԱԻԱՏՈՅ ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ,
ՆՈՔՈՔ ՅԱՅՍ ՎԱՅՐ ՊԱՆԴԻՑՈՅԱԻ,
ՔՍԱՆ ԵՒ ԵՐԵՔ ԱՄ ԱՅՐԻ ԿԱՑԵԱԼ,
ԵՒ ԶԱԻԱԿԱՑՆ ԸՋՀՈՒ ՏԱՐԱԻ,
ԻՍԿ ՅԻՄՆԵՒԵՈԹՆ ԱՄԻՆ ԿԵՆԱՅ,
ԲԱՐԵԱԻ ՄԱՀՈՒԱՄԲ ՎԱԽՑԱՆԵՅԱԻ:

ՅԱՄԻ ՏԵԱՐԻՆ 1729 ՄԱՅԻՍԻ 6:

4+4=8 ոտք տաղաչափութեան վրայ յօրինուած սոյն տապանագրին շնորհիւ, իր մասին կարելի եղած է ձեռք ձգել հակիրճ բայց կարեսոր տեղեկութիւնները: Նախ օրը օրին երկան եկած է մահուան թուականը ևս ծննդեան տարեթիւը: Յետոյ յարտի դարձած է թէ՝ Հոռվմեականութեան բարեկամ եղած է: Ետքէն ալ հաւանաբար սոյն կրօնքին յարած է: Նաև՝ ունեցած է հինգ զաւակներ և կրօնական պատճառներով, անոնց հետ վենետիկ հաստատուիլ հարկադրուած է: Կ` ենթադրենք թէ՝ գաղթը տեղի ունեցած է ժի. դարու առաջին տասնամեակին մէջ: Կոմիտաս քհնի. Թէօմիրճեանի (1656-1707) նահատակութեան տարիոներուն, երբ Հայ Կաթողիկներու դէմ հալածանքը սաստկացած էր: 1706-ին իր կողակիցն ալ կորսնցնելով, քանիներեք տարի իր զաւակները խնամած է:

Այս առթիւ նշենք թէ՝ տպագրիչ Սարգսի որդին՝ Գէորգ, 1707-ին հօրը տպարանը աշխատիլ սկսած է եղրօրը՝ Մարտիրոսի հետ։ Հետևաբար սկսնակ տպագրական աշխատաւոր մը, սոյն թուականէն երկու տարի առաջ, սեպհական տպարան մը հիմնուած շէր կընար ըլլալ։ Մեռած է մօտաւորապէս 1720-ին, որովհետև սոյն թուին, իրենց տպած Տօնացոյց-ին Յիշատակ-արանին մէջ հանգուցեալ կը յիշուի։

Գէորգ Սարգսեանի լուսաւորչական՝ իսկ Տիրացու Գէորգ ալ Հոռվմեական յարանուանութեան պասկանին ալ, անոնց տարրեր անձեր ըլլալուն մասին ապացոյց մըն է։

Արդէն՝ Ժ. Դարու սկիզբները, Պօլսահայ Տպագրութեան ծաղկած շրջանին, դժուար է երեւակայել տպարան մը, ուրկէ միմիայն մէկ հասոր լոյս տեսած ըլլայ։

Այսպէս՝ Պօլսահայ Տպագրական պատմութեան մէջ, թիւր-իմացութիւն մը չքացած կըլլայ։

Գ.Բամպուքճեան

PUBLICATIONS BY OUR MEMBERS

ALEXANIAN, Prof. Dr. J.M.
The Text of the Oldest Armenian Manuscript in America: a Reappraisal of Walters Art Gallery Ms 537

Journal of the Society for Armenian Studies Vol. 5, 1990-1991, pp. 55-64
(Armenian manuscript, Gospel manuscript, Gospel text, Textual Criticism, Walters Art Gallery, Methodology, Arm 1, Arm. 2.)

ALEXANIAN, Prof. Dr. J.M.
Armenian Versions

The Anchor Bible Dictionary, Vol. 6
pp. 805-808
Doubleday, New York-London, 1992.
(Armenian Bible, Translation, Arm. 1, Arm. 2, Canon, Text, Sources, Ancient Versions.)

BOUDJIKIAN Aïda
co-auteurs Abdo Kahi et Joseph Khoury
Orientation culturelles et valeurs religieuses au Liban
Recherches 3

Ceroc, Beyrouth, Liban 1991.
(Recherche sur Orientations culturelles, Population adulte, Liban, Valeurs, Interdits, Pratiques religieuses, expressions et comportements.)

BOUDJIKIAN, Aïda
Diaspora et Arménie Scientifique
dans: *Les Arméniens, Histoire d'une Chrétienté*, ed. Gérard Dédéyan
Privat, Toulouse, 1990.
(Diaspora arménienne, structure et évolution en parallèle avec l'évolution de l'Arménie, Liban, France, Arménie)

CALZOLARI, Valentina
La versione armena di Theon, Progynn. IV Spengel
Rendiconti del Istituto Lombardo Accademia di Scienze e Lettere-Classe di Lettere e Scienze Morali e Storiche 123 (1989), 1990, pp. 193-219.

CALZOLARI, Valentina
L'École hellénisante. Faits et circonstances.
dans: M. Nicanian. Ages et Usages de la langue arménienne "Langues en péril", Editions Entente, Paris 1990, pp. 110-130.

COULIE, Bernard
Répertoire des Catalogues et des Bibliothèques de manuscrits arméniens
Corpus Christianorum, Series Graeca.

Brepols, Turnhout 1992.
(Manuscripts, Libraries, Catalogues, Bibliography)

COULIE, Bernard
Thesaurus Sancti Gregorii Nazianzeni, II. Carmina, Christus Patiens, Vita
Corpus Christianorum. Thesaurus Patrum Graecorum
Brepols, Turnhout 1991
(Gregory Nazianzen, Greek, Concordance, Computerized Linguistics).

COX, Claude
"Armenia", "Georgia", "Nino", "Mashtots", "Eznik"
in: *Encyclopedia of Early Christianity*, ed. Everett Ferguson,
Garland Publishing, Inc. New York/London, 1990.

COX, Claude
Origen's Hexapla and Jerusalem Armenian manuscript 1925
Journal of the Society of Armenian Studies, Vol. 5, 1990-1991, pp. 49-54.

COX, Claude
review of:
Shahé Ajamian, Գիրք Սաղմոսաց Դաւիթի [Book of the Psalms of David]
Journal of the Society of Armenian Studies 5 (1990-1991), pp. 192-196.

GULBEKIAN, Edward
Why did Herodotus think the Armenians were Phrygian colonists?
Armenian Review 44/ 3, 1991,
pp. 65-70.
(Herodotus, Armenia Minor).

KAUFHOLD, Hubert
Der Ehrentitel "Jerusalempilger" (syrisch maqdšāyā, arabisch maqdīsī armenisch mahtesi)
Oriens Christianus 75 (1991), pp. 44-61.

KAUFHOLD, Hubert
Stand und Aufgaben der Erforschung des georgischen und armenischen Rechts - aus deutscher Sicht
Izvestija Akademii nauk Gruzii.
Serija istorii, etnografii i istorii iskusstva
1991, Nr. 2, pp. 63-73.
(Vortrag am 28.9.1991 in Tbilisi,
gehalten auf einem Arbeitstreffen
zum Thema "Rezeption des
byzantinischen Rechts im Alten
Rußland, in Armenien und Geor-
gien").

KEVORKIAN, Raymond H.
Les imprimés arméniens des XVIe et XVIIe siècles
Bibliothèque Nationale; Etudes
Guides et Inventaires No 5
Paris 1987

KEVORKIAN, Raymond H.
Les imprimés arméniens 1701-1850

Bibliothèque Nationale; Etudes
Guides et Inventaires No 11
Paris, 1989

KEVORKIAN, Raymond H. et
PABOUDJIAN, Paul B.
Les Arméniens dans l'empire ottoman à la veille du Génocide
Les Editions d'Art et d'Histoire.
Arhis, Paris 1992

LELOIR, Louis
Ecrits apocryphes sur les Apôtres. Traduction de l'édition arménienne de Venise. II Philippe, Barthélémy, Thomas, Matthieu, Jacques frère du Seigneur, Thaddée, Simon, listes d'Apôtres.
Brepols, Turnhout 1992, pp. V-XIV + 419-828.

LELOIR, Louis
Saint Ephrem. Commentaire de l'Evangile concordant. Texte syriaque (Manuscrit Chester Beatty 709b). Folios Additionelles
dans: Chester Beatty Monographs, No 8b,
Peeters Press, Leuven-Paris
1991, p. V-XXIII + 1-157.

LELOIR, Louis
Eghishē and the Bible: Observations on his Homily on the Transfiguration
Journal of the Society for Armenian Studies 5 (1990-1991), pp. 3-21.

LELOIR, Louis
Les Actes apocryphes d'André
Dans: Manichaean Studies. I. Manichaica Selecta. Studies presented to Professor Julien Ries on the occasion of his seventieth birthday. Ed. by A. van Tongerloo and Søren Giversen, Louvain 1991, pp. 191-201.

LELOIR, Louis
Apophthegmes des Pères du Désert
Patrimoine littéraire européen, t. 1, Traditions juive et chrétienne, Anthologie en langue française, sous la direction de Jean-Claude Polet,
De Boek-Wesmael, 1992, pp. 352-357.

LELOIR, Louis
La sagesse des Sentences arméniennes
Acta Orientalia Belgica VI (1991), p. 243-260.

LELOIR, Louis
Le problème du mal, tel que l'ont vu les Pères du Désert
Acta Orientalia Belgica VI (1991), p. 261-271

MATHEWS, Thomas F. and
SANJIAN, Avedis K.
Armenian Gospel Iconography: The Tradition of the Glajor Gospel
Dumbarton Oaks, Washington
D.C. 1991.

WEITENBERG, J.J.S.
The Meaning of the Expression 'to become a wolf' in Hittite
in: Perspectives on Indo-European Language, Culture and Religion. Studies in Honor of Edgar C. Polomé, Vol. I.
Institute for the Study of Man, McLean, Virginia, 1991, p. 189-198.
(also on an expression in the letter of Sewantos, Hakobyan Kanonagirk' Hayoc' II, 473)

WEITENBERG, J.J.S.
Aspekte der relativen Chronologie des klassisch-armenischen
in: Beekes, Lubotsky, Weitenberg edd.
Rekonstruktion und relative Chronologie
Akten der VIII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, Innsbruck 1992.

OUVRAGES DE MARTIROS
MINASSIAN
En arménien

1. Յատկացուցիչ-յատկացեալ
կապակցութիւնը գրաբար-
ում
303 էջ եւ ֆրանսերէն ամ-
փոփում, էջ I-XVII :
Երևանագիր, 1974
Le complément de nom en armé-
nien, Jérusalem, 1974.
125 FF.

**2.Գրաբարի գործնական
դասընթած**
Անթիլիաս-Պէլութ,
1976, 367 էջ:

Ման. - Հրատարակիչն առանց
հեղինակի գիտութեան եւ
սրբագրութեան կատարել է
դատապարտելի փոփոխ-
ութիւններ ու կրճատումներ :
Manuel pratique d'arménien an-
cien, Beyrouth - Antélias, 1976.

**3.Մարկոսի աւետարանի
լիակատար համարարքառ**
ՀԱ, 1984, 1-12, էջ 93-256 :

**4.Յովհաննէսի աւետարանի
լիակատար համարարքառ**
ՀԱ, 1985, 1-12, էջ 53-232:

**5.Մատթէոսի աւետարանի
լիակատար համարարքառ**
ՀԱ, 1986, 1-12, էջ 27-280:

**6.Գրաբար աւետարանների
համադրութիւն**
Ժնէւ, 1988, 172 էջ:
125 FF

**7.Բայական լրացումներ
գրաբար աւետարաններում**
Ժնէւ, 1988, 120 էջ:

Les compléments des verbes
dans les évangiles arméniens
Genève, 1988.
150 FF

**8.Եզնիկ Կողբացի, (Ճառք
ընդդեմ աղանդոց).**
Հատ. Ա. Ներածութիւն, ՀԱ,
1987, էջ 367-469, 1988 էջ
10-45.

Քննական բնագիր, ՀԱ, 1990,
էջ 79-125. 1991 էջ 127-192.
1992:

Հատ. Բ. Մանօթագրութիւններ
և Համարարքառ
Ժնէւ, 1992:

Eznik Kolbac'i: Discours contre
les sectes.
T.I. Introduction et texte critique.
T.II. Notes et Concordance,
1992.
500 FF, Texte seul: 100 FF

**9.Աւետարանների և Գործքի
յատուկ անունների ուղղա-
գրութիւնը և հոլովումը**
Ժնէւ, 1988, 86 էջ:
L'orthographe et la déclinaison
des noms propres des évangiles
et des Actes, Genève, 1988.
125 FF

**10.Ուսումնասիրութիւններ և
համարարքառներ**
Ժնէւ, 1989, 225 էջ:

Etudes et concordances , Genève,
1989.
120 FF

**11.Գործքի և թղթերի համա-
րքառներ**
Ժնէւ, 1989, 573 էջ:
Concordances des Actes et des
Epîtres , Genève, 1989.
250 FF

**12.Ղուկասի աւետարանի
լիակատար համարարքառ
ՀԱ 1989-1991 :**

**13.Նոր կտակարանի քնա-
գիրը և դասական հայերէն**
Ժնէւ, 1990, 221 էջ :
Le texte du Nouveau Testament
et l'arménien classique,
Genève, 1990.
150 FF

**14.Մովսէսի Խորենացւոյ
Պատմութիւն Հայոց**
(Նորայր Ն. Բիւզանդացու
հետ), Ժնէւ, 1991, 337 էջ :
L'Histoire d'Arménie de Movses
Khorénatzi
(Avec Norayr Buzandatzi),
Genève, 1991.
140 FF

15.Հայագէտ Լուի Մարիէս,
ՀԱ, 1991-1992.
Առանձնատիպ, Վիեննա, 1992:

Louis Mariès, arménologue,
Vienne, 1992.

**16.Աւետարանների լիակա-
տար համարարքառներ**
Վիեննա, 1991, 431 էջ:
Concordances complètes des
évangiles, Vienne, 1991.
300 FF

**17.Հայերէնագիտական
ուսումնասիրութիւններ**
Ժնէւ, 1991, 878 էջ :
Etudes arménologiques, Genève,
1991.
400 FF

En français

1. Manuel pratique d'armé-
nien ancien
Genève, 1976, 439 p.

2. Grammaire d'arménien
oriental
Caravan Books, Delmar New
York 12054, 1980 , 373 p.

3. Manuel pratique d'armé-
nien occidental
Genève, 1981, 265 p.; 2e tirage
revu et augmenté, Genève, 1990.
180 FF

4. Mon premier livre d'ar-
ménien
Genève, 1981, 122 p.; 2e tirage
revu et corrigé, Genève, 1990.
150 FF

5. Répertoire des verbes de l'arménien ancien
Genève, 1985, 294 p.
135 FF

6. Synopse des Evangiles arméniens,
Genève, 1986, 172 p.

7. Etudes arménologiques
Genève, 1990, 1050 p. 450 FF

RECENT PUBLICATIONS FROM ARMENIA

From the Institute of Arts of the Academy of Sciences of Armenia we received the following list of recent publications:

AREVSHATIAN, A.S.
The "Mashtots" Ritual as a Monument of the Medieval Armenian Musical Culture
(in Armenian)
Academy of Sciences of Armenia
Yerevan 1991
(Armenian medieval sacred music, Ritual, Liturgy, Hymnology)

ERNDJAKIAN, L.V.
On the History of Armenian-Iranian Musical Relations
(in Armenian)
Academy of Sciences of Armenia
Yerevan 1991
(Oriental music, Oral tradition, Maqamat, Hymnody, Canon, Improvisation, Melody type)

GHAZARIAN, V.H. and MANKIAN, S.S.
Matenadaran, Vol. 1
The Armenian Codex of the 6th-14th Centuries (in Russian).

Kniga Publishers, Moscow 1991
(Matenadaran, Evolution of Armenian manuscript decoration, Calligraphy, Rubrication)

HOVHANNISIAN, H.V.
Ancient Armenian Drama and its Modifications
(in Armenian)
Academy of Sciences of Armenia
Yerevan, 1990
(Ancient Armenian Drama, Historico-typological & Thematic Relations, Mythological & Ritual Roots).

ORDOIAN, G.V.
The Theatre in Cilician Armenia (XIIth-XIIIth Centuries)
(in Armenian)
Academy of Sciences of Armenia
Yerevan 1991.
(Cilician Armenia, Medieval theatre, Ideology, Typology)

ԾՈՂԱԿԱՐ

AIEA received the second volume of the new series of *Ծողակաթ*, the journal issued by the Armenian Patriarchate of Polis. The volume opens with several sermons delivered at the occasion of Easter, followed by the commemoration of the passing-away of Patriarch Galoustean in 1990. A chapter in the development of Armenian church music is told in an article by Grigor k'ahanay Tamatean about the nineteenth century musicologist Aram Bzhshkean. K. Pamukciyan presents an unknown 17th century poet, Yovhannes Karbec'i, and one of his poems, *Տաղ աւերման Հայա-*

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՐՄԱՆՈՒ

This summer AIEA received as a gift from Gevorg Pambukciyan a book about the history of the monastery and school of Armash. Written by Mik'ael I. k'ahanay Eramean, it was found in 1989 by Pambukciyan in manuscript form in the library of the late secretary of the Armenian Patriarchate of Istanbul, Grigor Abajean. It was

published by Babgēn T'op'čean in Erevan in 1991 and so forms the fifth source about the history of Armašu Vank' and its Dpre-vank'. Each chapter relates the monastery's history under its successive abbots. Gevorg Pambukciyan provided an Introduction and an epilogue about the writer of the History.

XOSROV ANJEWAC'TS COMMENTARY TRANSLATED

Commentary on the Divine Liturgy by Xosrov Anjewac'i

S. Peter Cowe, translation and introduction.

Armenian Church Classics
St. Vartan Press, New York 1991
ISBN 0-934728-23-2, US \$15,-
This is a book all may be interested in. The book reproduces the text of Venice, 1869 and provides a good English translation

with commentary. The over 90 page introduction is the substantive introduction to Xosrov and his work in English.
Ed Mathews

ARMENIANS IN LIVORNO

In 1990 the following work by Alessandro Oreno was issued in Livorno:

Storia della colonia armena di Livorno e della costruzione della sua chiesa.

This is a translation of the Armenian work by Mesrob vardapet Owlowrian

Պատմութիւն հայոց գաղթականութեան և շինութեան

ARMENIANS IN ISSY-LES-MOULINEAUX

Among our members' publications is listed the highly interesting anthropological study by

Martine Hovanessian,
Le Lien Communautaire, Trois générations d'Arméniens

The author tells the history of three generations of Armenians in a Parisian suburb, coping with the alienation from their homeland and the consequences of the genocide as well as with the op-

Եկեղեցւոյ նոցա ի կիվորնո քաղաքի
Venice, Mechitarist Press, 1891.

The importance of the Armenian community in Livorno has been long known and this work makes the "classical" work on the subject available in Italian translation.

Michael Stone.

portunities and difficulties of life in France. Alongside the study, on the righthand pages, one reads the life-story of one of the informants of the author, committed to paper in the course of several years of close contact. Her position from within, reflected upon in the introduction, enabled the author to have prolonged contact with her informants on a basis of confidence.

Theo van Lint

PUBLICATIONS RECEIVED

Բանբեր
Panpere
Revue Mensuelle Evangélique
Marseille.
1992 /No's 4 Avril, 5 Mai, 6 Juin,
7-8 Juillet-Août, 9 Septembre, 10
Octobre.

Ծողակաթ
Şoğagat
Կրօնա-բարոյական և գրական
Ա տարի 4-6 Ապրիլ-Յունիս
1991

*Լրաբեր հասարակական գիտ-
ությունների*
Vestnik obščestvennix nauk
1991 - 2, 1991 - 3, 1991 - 4.

*Պատմա-բանասիրական
Հանդես*
Istoriko-filologičeskij žurnal
1991 - 1, 1991 - 2.

Journal of the Society for Armenian Studies
Volume 5, 1990-1991

Newsletter
Society for Armenian Studies
Vol. XVI, No. 3 (39),
Spring 1992

Armenian Review
Watertown, Massachusetts
Spring 1991, Volume 44

Number 1/173
Summer 1991, Volume 44
Number 2/174
Autumn 1991, Volume 44
Number 3/175.

Armenisch-Deutsche Korrespondenz
Vierteljahresheft der Deutsch-Armenischen Gesellschaft
Nr. 75, März 1992.
Nr. 76, Juni 1992.
Nr. 77, September 1992.

Armenian Voice
A Free Newsletter for the London Armenian Community
Spring 1992 No. 15.
Autumn 1992 No. 16.

*Հայկական Տեղեկատու-
թիւն և հորժությունների*
Centre for Armenian Information and Advice, London.

NAASR Newsletter
National Association for Armenian Studies and Research
Winter 1991-92 (Vol. VII, No. 4, Issue 26)
Spring/Summer 1992 (Vol. VIII, No. 1, Issue 27).

Սիոն
ամսագիր կրօնական-գրա-
կան-բանասիրական Պաշ-
տոնաթերթ Երուսաղեմի հայ
պատրիարքութեան

ԿԶ. տարի - նոր շրջան
 1992
Յունուար-Փետրուար - Մարտ
 թիւ 1-2-3
Ապրիլ - Մայիս - Յունիս թիւ
 4-5-6
Sion
 A Monthly of Religion Literature
 and Philology
 Official Publication of the Armenian Patriarchate, Jerusalem
 Proprietor : His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem
 St. James Press, Jerusalem
 Vol. 66, 1992
 January-February-March No. 1-2-3
 April-May-June No. 4-5-6

SSILA Newsletter
 The Society for the Study of the Indigenous Languages of the Americas
 Vol. X:4, January 1992
 Vol. XI:1, April 1992
 Vol. XI:2, July 1992.
 Vol. XI:3, October 1992

Society for Armenian Studies
 Newsletter
 Vol. XVI, No. 3 (39), Spring 1992

Index on Censorship
 London
 Vol. 21 1992, No's. 5 May, 6 June, 7 July/August, 8 September, 9 October.

Mitteilungsblatt des Mediävistenverbandes
 Frankfurt-am-Main
 Jg. 9 (1992) Nr. 1

Միքայել Ա. ՔՀՆ. Երեմեան
Պատմութիւն Արմաշու
Հրատարակեց Բարկեն Թօփեան
Երևան 1991
Յառաջարան, կենսագրութիւն
S.Միքայել Ա. ՔՀՆ. Երեմեանի
Դ. Բամպուրձեան

 Martine Hovanessian
Le Lien Communautaire
Trois générations d'Arméniens
 Collection L'Ancien et le Nouveau 14
 Armand Colin, Paris 1992

 Prof. Dr. Otto Luchterhand
Das Recht Berg-Karabaghs auf staatliche Unabhängigkeit aus Völkerrechtlicher Sicht.
 Universität Hamburg. Seminarabteilung für Ostrechtforschung
 Stiftung für Armenische Studien,
 Juli 1992.

 The Armenian Assembly of America sent offprints of the following articles, with an explanatory letter by its director of Academic Affairs, Dr. Rouben Adalian (Member AIEA):

Vahakn N. Dadrian
A Textual Analysis of the Key Indictment of the Turkish Military Tribunal Investigating the Armenian Genocide
 Armenian Review, Spring 1991, Volume 44, Number 1/173, pp. 1-36.

Vahakn N. Dadrian
Documentation of the Armenian Genocide in Turkish Sources
 Genocide: A Critical Bibliographic Review, Vol. 2, London/New York, 1991, pp. 86-138.

Vahakn N. Dadrian
The Documentation of the World War I Armenian Massacres in the Proceedings of the Turkish Military Tribunal
 International Journal of Middle East Studies, Vol. 23-No. 4, Nov. 1991, pp. 549-576.

The secretary received copies of the following forthcoming articles, which we include in this list due to the special character of the topics raised.

Prof. Dr. Anie Sanentz Kalayjian
Meaning in Trauma: Impact of the 1988 Earthquake in Armenia

Anie S. Kalayjian, Siroon P. Shahnian, Edmund L. Gergerian and Lisa Saraydarian

Coping with Genocide: An Exploration of the Experience of Armenian Survivors

Armenian American Society for Studies on Stress and Genocide.

Anie Sanentz Kalayjian
Mental Health Outreach to Armenia: Organization and Management Perspectives
 To be published in fall 1992 in:
 Handbook of post-traumatic therapy
 Edited by Mary Beth Williams and John F. Sommer, Jr.
 Greenwood Publishing Company

Harold Takooshian, Anie Sanentz Kalayjian, Edward Melkonian
Life in the Soviet and Post-Soviet-Union.

AGENDA OF ARMENOLOGICAL ACTIVITIES

Anna Sirinian (Rome) communicates the following:

Dr. don Claudio Gugerotti will read a cycle of lectures on the Liturgy of the Armenian Church in the University of Padua from februari until april

1993. For further information please contact AIEA-Newsletter, Dept. of Comp. Linguistics, Leiden University, POB 9515, NL-2300 RA, Leiden, or lettjw@rulmvs.leidenuniv.nl.

PUBLICATIONS UNDER AUSPICES OF AIEA

The Publications Committee of AIEA undertakes to have armenological studies published under auspices of AIEA.
So far the following title is available- with a 25% discount for members:

Bernard Coulie
Répertoire des catalogues et des bibliothèques de manuscrits arméniens
(Corpus Christianorum. Series Graeca.)
Turnhout, Brepols, 1992, 280 pp.
Hardbound/relié 4000 BEF/700 FF; paperback/broché 3500 BEF/615 FF.

Send orders (no payment) to
Demandes à adresser à

B. Coulie
Université Catholique de Louvain
Institute Orientaliste
Place Blaise Pascal, 1
B-1348 Louvain-la-Neuve
Fax (0)10-47.20.01

The next Newsletter will appear in April 1993.
Contributions are welcome if sent before the first of March.
From the Contents:
Reupke, Tafferler und Wurm
Einiges über armenische Buchbestände in deutschen Bibliotheken
(appeared earlier in Deutsch-Armenische Korrespondenz)

AIEA is officially registered as non-profit organization under Dutch law.

President:

Prof. Dr. M.E. STONE
POB 16174- Jerusalem
Israel

Secretary:

Dr. J.J.S. WEITENBERG
Dept. of Comparative Linguistics
University of Leiden
POB 9515
NL-2300 RA Leiden
Nederland

Treasurer:

Prof. Dr. Chr. BURCHARD
Theologische Fakultät
Universität Heidelberg
Kisselgasse 1
D-6900 Heidelberg
Deutschland

Members of the Committee:

Prof. Dr. Chr. HANNICK, Trier
Prof. Dr. D. KOUYMIAN, Fresno
Prof. Dr. H. LEHMANN, Århus
Prof. Dr. G. ULUHOGIAN, Bologna

Consulting member:

Prof. Dr. A. SANJIAN

President of the Publication Committee:

Dr. B. COULIE
Institut Orientaliste
Collège Erasme
Place Blaise Pascal 1
B-1348 Louvain-la-Neuve
Belgique

Editor of the Newsletter:

Th.M. van LINT
Department of Comparative Linguistics
University of Leiden
POB 9515
NL-2300 RA Leiden